

Karavanke

Bundeskanzleramt

Gefördert aus Mitteln der Volksgruppenförderung des Bundeskanzleramtes.

REPUBLIKA SLOVENIJA

URAD VLADE RS ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU

Pohod od Avsenika do Linharta

STRANI 12, 13

V okviru čezmejnega projekta Smart Tourist so pripravili pohod po poteh od Begunj do Radovljice, od Avsenika do Linharta. Na sliki: vodnik Sašo Gašperin je skupini pohodnikov pokazal vrhove Karavank. / Foto: Marjana Ahačič

Stara Sava na Jesenicah je eno najlepše ohranjenih fužinarskih naselij v srednji Evropi. Sestavljajo ga Ruardova graščina, cerkev, Kasarna, plavž s pudlovko in Kolpern. **STRANI 4, 5**

Dr. Valentin Inzko iz Sveč je po dvanajstletnem službovanju kot visoki predstavnik mednarodne skupnosti v Bosni in Hercegovini sklenil bogato diplomatsko kariero. **STRANI 8, 9**

Upokojeni sodnik dr. Thomas (Tomi) Partl je svojo rodno vas Mače v Rožu obdaroval z najlepšim darilom: s knjigo o zgodovini in sedanosti mačenskih hub in kajž. **STRAN 15**

BOJI ZA KOROŠKO

Boji so jih ločili, smrt pa združila

Na zidu pred vhodom na velikovško pokopališče so v začetku oktobra odkrili spominsko ploščo, na kateri je po abecednem vrstem redu ter brez navedbe narodnosti in strani, na kateri so se bojevali, napisanih 423 imen padlih v bojih za Koroško v letih 1918–1919.

Jože Košnjek

Na starem delu velikovškega pokopališča so drug ob drugem grobovi padlih koroških vojakov, Maistrovih borcev za severno mejo in vojakov Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki so se leta 1918 in 1919 borili za Koroško: avstrijska stran jo je hotela obdržati v avstrijski državi, slovenska pa je želela njen južni del priključiti kraljevini in združiti večino Slovencev v skupni državi. Leta 2013 se je

Marjana Šturma in predsednika Heimatdiensta, vodilne koroške nemške brambovske organizacije, dr. Josefa Feldnerja. Slovenska stran je bila sprva do skupnega spominjanja zadržana. Janez Stergar, profesor zgodovine, raziskovalec koroške preteklosti in sedanosti ter predsednik Kluba koroških Slovencev v Ljubljani, je bil eden redkih, ki je za to priložnost prišel na velikovško pokopališče. V naslednjih letih so prihajali na tradicionalno oktobrsko svečanost

Skupaj na spominski plošči

Na letošnji slovesnosti v sredo, 6. oktobra, katere pokroviteljica sta bila predsednik Republike Avstrije Alexander Van der Bellen in predsednik Republike Slovenije Borut Pahor, udeležence pa sta po video povezavi nagovorila tudi koroški deželni glavar dr. Peter Kaiser in tedanji avstrijski zvezni kancler Sebastian Kurz, je bil storjen korak dlje. Na zunanji strani zidu ob vhodu na pokopališče so predsednica Zveze društev general Maister Slovenije mag Lučka Lazarev Šerbec in predstavnika koroške Konsenzne skupine dr. Marjan Šurm in dr. Josef Feldner odkrili spominsko ploščo z imeni nad 420 padlih na obeh vojskojčkih se straneh v bojih za Koroško oziroma njeno južno mejo. Imena so napisana po abecednem redu brez navedbe strani, za katero se je kdo bojeval. Na vrhu plošče je pomenljiv napis: »Umrli so v veri v svojo domovino, ker politika ni zmogla mirne rešitve mejnega konflikta!«

Mrtvi niso odsotni

Dr. Marjan Šurm, ki je bil kot tedanji predsednik Zveze slovenskih organizacij na Koroškem pobudnik za ustanovitev Konsenzne skupine in spravnih dejanj, je v govoru spomnil na misel pisatelja Victorja Hugoja: »Mrtvi so nevidni, niso pa odsotni!« Zgled za tako spominjanje je »francoski obroč spominjanja« v Parizu, v katerem so napisana imena in priimki skoraj petsto tisoč padlih v prvi svetovni vojni. Obeležje je leta 2014 odkril tedanji francoski predsednik Hollande. Drugi tak primer je spomenik holokavsta v Berlinu v spomin na umorjene Jude. »Evropska unija je svoje mrtve vzela v svoj spomin, toda tega ne stori, da bi morbidno vztrajala pri preteklosti; tudi ne, da bi nasilje in smrt poveljevala, temveč nasprotno – da bi obžalovala mrtve, presegla nasilje in odprla poti za skupno bodočnost. Preteklost, sedanost in prihodnost so v teh aktih spominjanja neločljivo povezani. Vesel sem, da smo na Koroškem spoznali signale časa in v evropskem duhu začeli z novim načinom spominjanja,« je povedal dr. Šurm ob odkritju spominske plošče.

Dr. Marjan Šurm, mag. Lučka Lazarev Šerbec in dr. Josef Feldner pred spominsko ploščo s 423 imeni padlih / Foto: Jože Košnjek

Na svečanosti je bila tudi delegacija Zveze društev general Maister. Predsednica mag. Lučka Lazarov Šerbec je v govoru spomnila, da so se pokojni najprej borili za cilje skupne države, potem pa so postali sovražniki. Borili so se vsak za svojo novo domovino. »Mir ni samoumeven. Vsi smo odgovorni zanj,« je dejala in se zahvalila koroškemu prijateljem za spoštljiv odnos do padlih, ne glede na to, na kateri strani so padli.

koroška stran prvič poklonila spominu na vse padle v tem spopadu. Pobudnica za to spravno dejanje je bila Koroška konsenzna skupina, ki je nastala na osnovi dialoga med predstavnikoma do tedaj sovražnih strani: predsednika Zveze slovenskih organizacij na Koroškem dr.

vidnejši predstavniki koroškega političnega in javnega življenja, tudi mlajši, pa tudi s slovenske strani je bilo udeležencev vedno več. Leta 2016 so bili na slovesnosti prvič tudi predstavniki druge vojskojčke se strani v boju za Koroško: Zveze društev generala Maistra.

Brez poguma ni dialoga

Zgodovinar in znanstveni sodelavec Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani dr. Danijel Grafenauer je govoril in imenu Klubov koroških Slovencev v Ljubljani in Mariboru. Nagovor je začel z besedami: »Potrebna sta napor in pogum začetni odprt dialog med nekdanjimi nasprotniki. Danes smo se tukaj zbrali, da na pieteten način ustvarjamo pogoje, da bo bivanje v tem čezmejnem prostoru lažje. S tem ko se spominjamo in priklanjamo spominu na več kot 420 na tabli zapisanih vojakov, ki so padli v bojih za mejo po prvi svetovni vojni, pošiljamo sporočilo tudi živim. Spominska tabla – spomenik naj bo prežet s pacifizmom in naj nas opomni na grozote vojne, ki se pripetijo takrat, ko zmanjka dialog med nasprotniki. Nekdanji 'bratje v orožju', ki so se

v prvi svetovni vojni skupaj bojevali za monarhijo, nato sovražniki, so danes združeni v smrti. Abecedni vrstni red njihovih imen razglašata bratstvo in vabi k razmisleku o nesmiselnosti toliko smrti in oboroženih konfliktov ... Za mir in razumevanje si je treba neprestano prizadevati. Za utrjevanje obeh pa je potreben odprt in vključujoč dialog, ki na široko sprejetih humanističnih načelih nagovarja kar največje število ljudi.«

Obrambni boj je končan

Te besede je izrekel dr. Josef Feldner, predsednik koroške domovinske organizacije Heimatdienst, ki je desetletja videla v slovenski manjšini in tudi nekdanji sosedi Jugoslaviji največjo nevarnost za Avstrijo in nemško govorečo večino. »Z našo spominsko tablo

hočemo za vsakogar vidno in prijemljivo javno dokumentirati ta pomemben korak k spravi. In vendar: V našem spravnem delu ne smemo popustiti. Še mnogo ljudi obeh jezikov moramo prepričati o potrebi presejanja jezikovnih in etničnih pregrad. Ne samo, da utrdimo življenje v mirnem sožitju, temveč tudi da se skupaj soočimo z grozečimi velikanskimi izzivi v svetovnem merilu. Tudi če je treba postoriti še veliko, lahko že zdaj pričujemo v glavnem brezkonfliktnega sobivanja ljudi rečem: Obrambni boj je končan! Danes lahko naše moči usmerimo proč od konfrontacije k plodnemu življenju v mirnem sožitju,« je povedal dr. Feldner in poudaril, da so bile razvojne možnosti v Republiki Avstriji za slovenske sodržavljane nezadovoljive. »To pravim tudi zelo samokritično kot nekdo, ki je na civilnodružbenem področju manjšinske pravice videl zgolj statično, ne dinamično.« Govor je sklenil z verzom Prešernove Zdravljice Žive naj vsi narodi ... Kot skupni kulturni zaklad.

Odkritja plošče so se udeležili tudi dr. Boštjan Žekš v imenu predsednika Republike Slovenije Boruta Pahorja, slovenski generalni konzul v Celovcu dr. Anton Novak, predsednik koroškega deželnega zbora Reinhart Rohr, velikovski župan Markus Lakounigg in zastopnika mladih Manuel Jug in Manuel Freithofnig. Program so oblikovali pesnici Angelika Peaston in Ivanka Kampuš, pevci iz Grebinja in vojaški godbeniki. Ploščo sta blagoslovila beljaški katoliški duhovnik Zoltan Papp in evangeličanski pastor Igor Vukan.

Kip klečečega vojaka med grobovi padlih v bojih za Koroško oziroma našo severno mejo na velikovškem pokopališču / Foto: Jože Košnjek

ČASOPIS O ŽIVLJENJU NA OBEH STANEH MEJE
Karavanke

Urednik **Cveto Zaplotnik**

Uredniški odbor: **dr. Karl Hren, direktor Mohorjeve družbe v Celovcu, in Marija Volčjak, odgovorna urednica in direktorica Gorenjskega glasa**

Priloga Karavanke izhaja pri Gorenjskem glasu kot skupni medijski produkt Gorenjskega glasa, d. o. o., Kranj, Nazorjeva ulica 1, SI-4000 Kranj in Mohorjeve družbe v Celovcu – Hermagoras Verein, A-9020 Celovec/Klagenfurt, Viktringer Ring 26 in predstavlja nadaljevanje sodelovanja v okviru čezmejnega projekta Smart Tourist, ki spada v Program sodelovanja Interreg V-A Slovenija Avstrija 2014–2020. Druga številka Karavanke izven čezmejnega projekta je izšla 12. novembra 2021 kot priloga Gorenjskega glasa številka 90. Naklada 17.000 izvodov, tisk Tiskarsko središče Delo. Karavanke so priložene Gorenjskemu glasu in Novicam v Celovcu.

GORENJSKI GLAS (ISSN 0352-6666) je registrirana blagovna in storitvena znamka pod št. 9771961 pri Uradu RS za intelektualno lastnino. Časopis Gorenjski glas je vpisan v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo RS pod zaporedno številko 324. Ustanovitelj in izdajatelj: Gorenjski glas, d. o. o., Kranj, Nazorjeva ulica 1, 4000 Kranj, direktorica Marija Volčjak, telefon 386 (0)4 201 42 00, e-pošta: info@g-glas.si, spletni časopis www.gorenjski-glas.si.

DOM KOROTAN

Slovenska hiša na Dunaju

Na prvi oktobrski dan je Kropo, rojstni kraj tenoristov bratov Dermota, obiskal mag. Anton Levstek, direktor Doma Korotan na Dunaju in kurator Knafljeve ustanove na Dunaju. Z njim smo se pogovarjali o delovanju obeh za Slovence pomembnih ustanov in o trajnem spominu Dunaja na kroparskega tenorskega velikana Antona Dermoto.

Jože Košnjek

Sogovornik mag. Anton Levstek je Ribničan od glave do pete. Ne krasijo ga le ribniški dialekt, šegavost in marljivost, ampak tudi njegova življenjska pot. Pred 35 leti je odšel v svet, na Dunaj. Tako kot njegovi slavni predniki, ki so od leta 1492 naprej po odloku cesarja Friderika III. lahko nemoteno potovali po cesarstvu, prodajali znamenito suho robo in druge doma narejene izdelke in pekli kostanj ter si tako pomagali pri preživetju v takrat neprijaznem okolju. Že 25 let je direktor Doma Korotan v Albertgasse 48 v dunajskem predelu Josefstadt in kurator Knafljeve ustanove. Obe sta igrali in še igrata vidno vlogo v življenju Slovencev v Avstriji in tudi v Sloveniji. Dom Korotan je od leta 2007 naprej v lasti Slovenije oziroma njegovega Slovenskega državnega holdinga, dotedanja lastnica Mohorjeva iz Celovca pa je njegova pooblaščenka upravljalnica. Tudi osebe je zaposleno pri celovski Mohorjevi.

Dunajski spomin na kroparske tenorje

Mag. Levsteka, laičnega teologa in umetnostnega zgodovinarja, je v Kropo povabil Slavko Mežek, predsednik gibanja Kultura – Natura Slovenija, ki je v Kropi prevzelo pobudo za ohranitev spomina na slovite brate Dermota in obnovitev Mežnarje nad vasjo, kjer je stanovala Dermotova družina in v kateri so se bratje Anton, Leopold in Gašper, trije od skupno 12 otrok, tudi rodili. Ustanovljen je bil Dermotov sklad, ki skrbi za

Mag. Anton Levstek / Foto: Jože Košnjek

obnovo doslej propadajoče hiše s slavno preteklostjo, ki jo je ljubljanska nadškofija oddala v skrbništvo in v njej Gibanju Kultura – natura. V njej in v sosednji Marijini cerkvi, Kapel'ci po domače, so bile lani in letos že organizirane prve prireditve v okviru tako imenovanega Dermotovega leta 2020/2021. Lani je minilo 110 let od rojstva najslavnejšega Antona, dolga leta prvega tenorja Dunajske državne opere. V Antonove spominske prireditve sta bila vključena tudi oba brata pevca: Leopold, znan tudi kot Leo Cordes (Dermota), ki je prepeval v znanih evropskih opernih hišah, in Gašper, tenorist ljubljanske opere in ustanovni član Slovenskega okteta.

Mag. Anton Levstek je pomagal, da tudi Dunaj ohranja spomin na slavnega pevca dunajske operne hiše Antona Dermoto in njegove brate. Epidemija je prekrizala

lanske načrte praznovanja. Zato so junija letos Gibanje Kultura – Natura, Kovski muzej iz Kroepe, Muzeji radovljiške občine in njihovi sodelavci ter sam Korotan sobo številka 203 poimenovali po Antonu, Leopoldu in Gašperju Dermoti. Opremljena je po kroparsko, tudi s fotografijami, na retro radijskem aparatu pa je mogoče poslušati arije, ki jih prepevajo kroparski lirični tenorji. Na sobo pa opozarja napis: »Dermota 3 tenori«. Za november pa je, tudi v sodelovanju s Korotanom, na Dunaju načrtovan sklepni koncert Dermotovega leta.

Slovenska hiša na Dunaju

Mag. Anton Levstek je kot direktor Doma Korotan in kurator Knafljeve ustanove odgovoren za vodenje dveh pomembnih ustanov na Dunaju.

»Slovenski dom Korotan je leta 1966 kupil in nato popolnoma obnovil pater Ivan Tomažič. Namenil ga je bivanju študentov iz Koroške, še posebno iz revnejših družin. Od leta 2007 dalje je last Republike Slovenije, ki ga je kupila od celovške Mohorjeve. V njem je v 60 sobah 85 postelj, od katerih jih je polovica namenjena študentom, polovica pa je opremljena za hotelsko dejavnost, saj z njo pomagamo pokrivati stroške poslovanja. Od leta 1991 naprej deluje v Korotanu tudi Slovenski kulturni center, v katerem želimo organizirati vse pomembnejše slovenske prireditve in dogodke v avstrijski prestolnici. Trudimo se, da bi postal dom dejanska slovenska hiša na Dunaju, ki bi svetovljanskemu Dunaju

Slovenski dom Korotan na Albertgasse 48

pokazala odmevno prisotnost Slovencev v mestu,« je povedal mag. Anton Levstek. »V 15. stoletju je bil dunajski škof Jurij Slatkonja, ki je ustanovil in vodil prvi dvorni pevski zbor in velja za ustanovitelja sloviten Dunajskih dečkov. Glasbeno podobo Dunaja je zaznamoval dirigent

sobi, so nas spraševali, ali je skladatelj Hugo Wolf res slovenskega rodu. Marsikdo od njih se odloči tudi za obisk Slovenj Gradca, njegovega rojstnega mesta. Imamo na primer sobo, imenovano po konjih lipicancih. Veliko gostov ni vedelo, da se ti plemeniti konji rojevajo v Sloveniji.

Na Dunaju je kar nekaj točk, ki pričajo o prisotnosti Slovencev. Jože Plečnik in Maks Fabiani sta arhitekturno bogatila Dunaj. Franc Miklošič ima spomenik na dvorišču dunajske Univerze, Jožef Stefan pa pod arkadami v tej dunajski ustanovi. Na Dunaju so spominske plošče Ivanu Cankarju in Francetu Prešernu ter žrtvam iz koroške vasi Sele, obglavljenim leta 1943.

in skladatelj Uroš Lajovic. Na Dunaju sta pustila trajne sledi arhitekta Jože Plečnik in Maks Fabiani; Slavist Franc Miklošič je bil leta 1855 izbran za rektorja dunajske univerze. V 19. stoletju je bil za dekana medicinske fakultete in rektorja dunajske univerze izbran Slovenec Andrej Perlah – Štajerec, astronom, matematik in zdravnik. Seznan Slovencev, ki so zaznamovali kulturni in znanstveni utrip Dunaja, je veliko. Da bi širili poznavanje Slovenije in Slovencev, ki so delovali na Dunaju in drugje po svetu, smo že nekaj sob v Korotanu imenovali po njih. Nazadnje se jim je pridružila Dermotova, kmalu še kakšna. Gostje, ki so prenočevali v Wolfovi

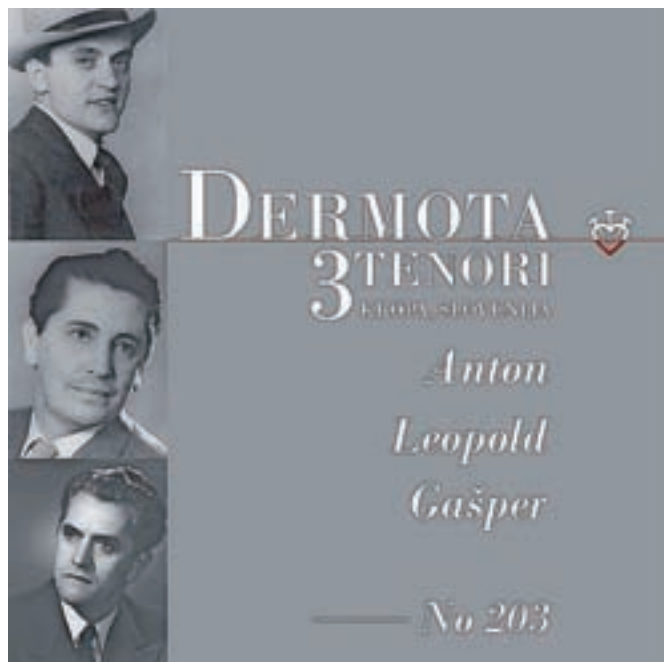
Tudi na tak način širimo dober glas o Sloveniji,« poudarja mag. Anton Levstek.

Več študentov iz Slovenije

Druga slovenska ustanova, za katero je kot kurator odgovoren mag. Anton Levstek, je Knafljeva ustanova, imenovana po ribniškem rojaku duhovniku Luki Knaflju (1621–1671). Ta gospodarni Ribničan je kot duhovnik najprej v dunajski dvorni bolnišnici in nato v eni od bogatejših štajerskih župnij prihranil toliko denarja, da je lahko leta 1667 kupil hišo na Dunaju in jo v oporoki po smrti štiri leta kasneje namenil za bivanje in štipendiranje slovenskih študentov. Leta 1676 je bila ustanovljena

Knafljeva fundacija, tudi po zaslugi gorenjskega rojaka Jurija Bohinca oziroma Jurija Georga Wohinza iz Smokuča na Gorenjskem. Jurij je bil prvi rektor dunajske univerze. Fundacija je preživljala in preživela težke čase, tudi vojne. »Pravega gospodarja ni bilo in pojavila se je dilema: ali hišo prodati ali obnoviti,« pravi mag. Levstek. »Slovenija si je prizadevala, da bi ustanova, ki je postala po drugi svetovni vojni last dunajske univerze, prešla v slovenske roke. Dunajska univerza je pokazala veliko razumevanja za naše želje in leta 1961 je bilo dogovorjeno, da ostane Knafljeva ustanova v lasti Dunajčanov, pravice upravljanja z njo pa je dobila Univerza v Ljubljani. Ta se je s pomočjo Republike Slovenije in Republike Avstrije ter s pomočjo donatorjev in posojil konec preteklega stoletja lotila obnove hiše. Knafljeva ustanova podeli vsako leto tudi nekaj štipendij, kar je bil tudi eden od ciljev ob ustanovitvi. Računamo, da bomo v prihodnje lahko podelili še več štipendij,« pojasni.

»Slovenski študentje in znanstveniki imajo sedaj na Dunaju zagotovljene pogoje za bivanje. Včasih, kar je še zlasti veljalo za Korotan, so prevladovali študentje iz Koroške, zadnja leta pa jih je več iz Slovenije. Koroška je dobila v Celovcu svojo univerzo in jih manj odhaja v druga avstrijska univerzitetna mesta. Ocenjujemo, da jih od tristo slovenskih študentov na Dunaju v Korotanu biva od 40 do 50, med 30 in 40 pa v hiši Knafljeve ustanove, za katero donatorji še naprej vzorno skrbijo, za kar smo jim iz srca hvaležni,« pove mag. Anton Levstek.

Fotografija treh Dermotovih tenoristov krasi njihovo spominsko sobo številka 203.

KULTURNI SPOMENIK

Stara Sava, biser Jesenic

Stara Sava na Jesenicah je eno najlepše ohranjenih fužinarskih naselij v Srednji Evropi. Sestavljajo ga Ruardova graščina, cerkev Marijinega vnebovzvetja, Kasarna, plavž s pudlovko in Kolpern. Od leta 2019 je območje proglašeno za kulturni spomenik državnega pomena, saj ima izjemen zgodovinski, arhitekturni, tehnični in urbanistični pomen.

Urša Peternel

Večina objektov in zemljišč na območju Stare Save je v lasti Občine Jesenice, ki je v preteklih letih vložila veliko truda in denarja (tudi s pomočjo evropskih razpisov) v obnovo in ohranitev železarske dediščine.

Središče fužinarskega naselja je osrednji trg, ki ga obkrožajo fužinarski objekti, zlasti ostanki plavža, to je naprave za taljenje železove

rude z lesnim ogljem, ki je bil zgrajen na začetku 16. stoletja. Na vzhodni strani je delavska Kasarna s konca 18. stoletja, ki sodi med najstarejše ohranjene primere skupnih delavskih stanovanj pri nas. V njej je živelo dvajset delavskih družin, Gornjesavski muzej Jesenice pa spomin na tiste čase ohranja s stalno etnološko razstavo o načinu bivanja in življenja. V stavbi ima danes prostore tudi Glasbena šola Jesenice.

Na severu trga je fužinarska Bucelleni-Ruardova graščina iz začetka 16. stoletja, v kateri so živeli lastniki savske fužine. V pritličju so bile pisarne, blagajna, podeljevalnica žigov in trgovina z mešanim blagom. V prvem nadstropju je bilo fužinarjevo stanovanje z dvanajstimi sobami, veliko dvorano in petimi sobami za goste. Eni so rekli rdeča soba, v njej so imeli tudi klavir in biljardno mizo. V drugem nadstropju

Osrednji trg na Stari Savi / Foto: Gorazd Kavčič

V Kasarni je stanovala tudi neporočena mežnarica Cundrova Minca. Ker se je rada lepo oblačila, denarja pa ni imela za več spodnjih kril, da bi ji krilo lepo na široko stalo, si je v »untarco« všila obroč s soda. Vsa ponosna je šla k nedeljski maši. A glej ga zlomka, pred oltarjem je pokleknila prav na obroč, da ji je krilo dvignilo zadaj precej visoko. Kljub nerodnosti je z dvignjeno glavo odkorakala iz savske cerkve. (iz vodiča po Stari Savi)

**BIOTEHNIŠKI
CENTER NAKLO**
STRAHINJ 99, 4202 NAKLO
www.bc-naklo.si

Z roko v roki vztrajnostno širimo obzorja

Z roko v roki ...

Mednarodni projekti, v katerih dijaki in učitelji sodelujemo z različnimi evropskimi šolami, so stalnica na BC Naklo. Tako nas je desetletno sodelovanje povezal **Zvezno gimnazijo in zvezno realno gimnazijo za Slovence** iz Celovca in z **Znanstvenim licejem Franceta Prešerna** iz Trsta.

... vztrajnostno ...

V projektu **SLAVIT** smo spoznavali bogastvo slovenske besede od Tržaškega zaliva do Celovške kotline. Tako kot se razlikujeta alpska in sredozemska pokrajina, je raznolika tudi melodija jezika in uporabljamo različne izraze. Osrednja nit projekta je bila kvalitetno poučevanje naravoslovnih vsebin. Na izmenjavah so učitelji za dijake pripravili zanimive

naravoslovne delavnice. Izdelali so jogurt, eksperimentirali z različnimi plini, na morški obali so iskali plastične in druge odpadke, raziskali so živi svet šolskega ribnika, morske vode in obrežja reke Drave. V slovenskem prostoru je bil projekt prepoznan kot primer dobre prakse.

... širimo obzorja

Naše sodelovanje letos nadaljujemo z novimi generacijami gimnazijcev. V projektu **Zeleni SIJAJ** se bomo zavzeli za realne podnebne ukrepe, s katerimi lahko mladi blažimo podnebne spremembe. Raziskovali bomo živi svet v vodi in na kopnem, saj ga želimo ohraniti za prihodnje generacije. Veselimo se projekta, ki bo z novimi prijateljskimi vezmi povezal dijake in učitelje – brez meja.

Območje je opremljeno z zanimivo urbano opremo, na mestu Korenove hiše stoji »zelena dnevna soba«. / Foto: Gorazd Kavčič

Razstavljeni so tudi jekleni zvonovi, ki so jih ulivali v Kranjski industrijski družbi. / Foto: Gorazd Kavčič

so bile štiri sobe in hišno gledališče.

Graščino ta čas obnavljajo, ko bo obsežna prenova zaključena, pa bodo v njej uredili slovenski železarski muzej, v katerem bodo predstavili delo in način življenja v delavskem fužinarskem kraju.

Na jugu Stare Save je Kolpern, prenovljeno nekdanje skladišče oglja, ki je zaživelo kot protokolarni objekt.

Sredi trga stoji obnovljeni plavžarski dimnik, ob robu pa so na ogled ostanki puđlovke ter mlina.

Na Stari Savi je nekoč stala tudi Korenova hiša. Korenov ata je bil tovarniški kočijaž. Vsak dan je s konji in kočijo prevažal direktorja Noota z Javornika na Staro Savo in po drugih opravkih. Pri Korenovih je bilo vedno živahno in veselo, mama je lepo pela in vseh enajst otrok navdušila nad glasbo. Sin Franci je bil pevec pri Avsenikih. Nekateri od otrok so bili dobri športniki – nogometaši. Danes Korenove hiše žal ni več, na njenem mestu stoji žičnata konstrukcija – kot neke vrste »zelena dnevna soba«, ki so jo postavili leta 2014 v sklopu ureditve urbane opreme. Takrat so na Staro Savo postavili

Zaposleni v Gornjesavskem muzeju Jesenice v kostumih zakoncev Ane in Viktorja Ruarda, ki je bil zadnji lastnik fužine, kemika Ignaca Heiserja, prve izobrazene skrbstvene sestre Angele Boškin, Julija Bucellenia, ki je na Stari Savi dal zgraditi cerkev, ter plavžarja / Foto: arhiv muzeja

tudi jeklene zvonove, železarske igre, kot je Podkev sreče, v pokritem prireditvenem prostoru ob Ruardovi graščini pa razstavili železarske predmete, celo lokomotive, ki so vozile med obrati jeseniške železarnice, in vagon s plavžarsko ponovco, s katerim so vozili tekoči grodelj v jeklaro. Jeseniški muzealci iz leta v leto dodajajo še nove eksponate.

Urejena je tudi fotogalerija Podobe dela, obiskovalci pa si lahko ogledajo tudi mural, to je ogromno stensko poslikavo, ki jo je ustvaril poljski ulični umetnik M-city.

Eden od objektov na Stari Savi, ki še čaka na celovito obnovo, pa je cerkev Marijinega vnebovzvetja, ki je edina v državi, ki je v lasti občine. Danes je območje Stare Save

namenjeno muzejski, kulturni in turistični dejavnosti, upravljavec je Gornjesavski muzej Jesenice, ki v sodelovanju z drugimi jeseniškimi ustanovami pripravlja različne dogodke. Tako Staro Savo vsako leto oživijo Glasbena tržnica, železarske igre, nastopi pihalnega orkestra, folklornih skupin, Parada učenja, Jožefov sejem ...

Papeževa molitev pred Marijo Pomagaj

Maja letos je minilo petindvajset let od obiska tedanjega in sedanjega svetega papeža Janeza Pavla II. na Brezjah.

Nekateri dogodki v zgodovini osrednje slovenske Marijine božje poti na Brezjah na Gorenjskem, v neposredni bližini za Slovence »posvečenih« krajev Vrbe, Bleda in seveda Begunj z Avseniki, imajo posebno mesto. Denimo 7. oktober leta 1900, ko je bila posvečena sedanja cerkev svetega Vida, pa leto 1907, ko je bila svečano kronana Layerjeva podoba Marije Pomagaj, ali 5. oktober leta 1988 in prvi januar leta 2000. Leta 1988 je bila brezjanska cerkev počaščena s častnim nazivom »mala bazilika«, prvi dan leta 2000 pa je bila povišana v Marijino narodno svetišče.

Pred vse te dogodke pa na Brezjah postavljajo 7. maj leta 1996, ko je popoldne, takoj po pristanku na letališču Brnik, prišel pred baziliko papež Janez Pavel II. Za nekatere je bilo to presenečenje, za mnoge pa ne, saj je sveti oče in sedanji svetnik spoznal Brezje že kot krakovski nadškof in je, kot pravijo dobro poučeni, bral tudi slovenski tednik Družina, sploh pa je bil velik Marijin častilec. Na Brezjah je »največjega romarja med romarji« – tako so rekli papežu Janezu Pavlu II. – v imenu frančiškanske družine pozdravil gvardijan in rektor svetišča pater Ciril Božič. Skromno in ponižno je pokleknil pred podobo Marije Pomagaj in molil, bratom frančiškanom pa je podaril čudovit biserni rožni venec. Na njegov obisk spominja tudi njegovo posvetilo v knjigi najbolj pomembnih obiskovalcev.

Na zgodovinski papežev obisk že nekaj let spominja njegov kip pred baziliko. V letošnjem jubilejnim letu, 25 let po papeževem obisku, so v Parku miru postavili razstavo o papeževem obisku na Brezjah in v Sloveniji, med katerim je praznoval tudi 76. rojstni dan. Posebno mašo sta v spomin na ta dogodek darovala papeški nuncij v Sloveniji dr. Jean Marie Speich in državni tajnik Svetega sedeža kardinal Pietro Parolin. Nuncij si je maja za to

priložnost nadel mašni plašč, ki ga je pred četrto stoletja med obiskom Brezij nosil sveti papež Janez Pavel II. Brezje je s svojim obiskom počastil tudi poljski veleposlanik v Sloveniji Krzysztof Olendzki s soprogo Joanno.

Papežev obisk je bil za Brezje, za brate frančiškane in za vse romarje, ki so bili tisto popoldne na Brezjah, res nepozaben in nikdar ponovljiv dogodek.

Rektor Marijinega svetišča in gvardijan frančiškanskega samostana dr. Robert Bahčič (prvi z desne), poljski veleposlanik v Sloveniji Krzysztof Olendzki, papeški nuncij v Sloveniji Jean Marie Speich in soproga poljskega veleposlanika Joanna pred spomenikom svetega Janeza Pavla II.

Sveti papež Janez Pavel II. je med obiskom Brezij Mariji Pomagaj poklonil rožni venec.

ROMARSKI URAD
BREZJE

Informacije:

Romarski urad Brezje, Brezje 72, 4243 Brezje
T: 04 537 07 00, www.marija.si, info@marija.si

Bazilika Marije Pomagaj je odprta vsak dan od 6. do 19. ure.

Urnik svetih maš:

Ponedeljek–petek: 7.00, 8.30, 10.00 in 18.00
Sobota: 7.00, 8.30, 10.00, 16.00 in 18.00
Nedelja: 7.00, 8.30, 10.00, 11.30, 16.00 in 18.00

DR. ANGELA PISKERNIK

Doktorica Angela iz Lobnika

Po rodni Železni Kapli in Ljubljani se je konec oktobra tudi Celovec spomnil naravoslovke dr. Angele Piskernik, prve Slovenke z doktorskim nazivom iz naravoslovja, naravovarstvenice, zavedne Slovenke in interniranke v nacističnem taborišču.

Jože Košnjek

Ne pretiravam, če zapišem, da je bila dr. Angela Piskernik, rojena avgusta leta 1886 v številni kmečki družini v Lobniku pri Železni Kapli, predolgo in neupravičeno pozabljena. Na srečo so bili na Koroškem in v Sloveniji ljudje, še posebej omenjam družino Stergar iz Ljubljane – Janeza, Natašo in hčerko Natašo – ki so visoko cenili dr. Angelo Piskernik in se trudili ohraniti nanjo trajen spomin. Prvi korak je bil storjen leta 2015, ko so na zidu župnijskega doma v Železni Kapli odkrili spominsko tablo. Septembra leta 2018 je dobila trajen

znova tudi »Celovčanka«. V Uršulinski ulici (Ursulinen-gasse) so ji odkrili spominsko ploščo in o njenem življenju in zaslugah govorili na posebnem posvetu. Slavna Korošica se je namreč šolala tudi v zasebnem učiteljsku sester uršulink.

Koroška jo je zavrnila

Angela Piskernik je bila znanja željno dekle. Že v ljudski šoli v Železni Kapli je bila med najboljšimi. Šolanje je nadaljevala v zasebni uršulinski šoli v Celovcu. Jeseni leta 1910 je v Gradcu opravila maturo. Med maturanti ni bilo veliko deklet. V njeno maturitetno spričevalo so zapisali, da lahko nada-

doktorirala. Tako je postala prva Slovenka z doktoratom iz naravoslovja in prva koroška Slovenka z doktorskim naslovom nasploh. Dodatno se je izpopolnjevala na področjih rastlinske anatomije in fiziologije.

Bila je zavedna Slovenka, zato v Avstriji zanjo ni bilo državne službe. Delovala je kot domača učiteljica po slovenskih družinah, še zlasti v družini dr. Janka Brejca, ki je veljal za takratnega političnega voditelja koroških Slovencev. Leta 1917 je odšla v Slovenijo in postala asistentka v Kranjskem deželnem muzeju, kjer je skrbela predvsem za herbarijske zbirke. Potem je službovala na različnih slovenskih Gimnazijah, med njimi tudi na ljubljanski Klasični gimnaziji.

Angelo je zanimala profesura na ljubljanski univerzi. Ohranjeno je pismo, ki ga je poslala tedanjemu dekanu Filozofske fakultete dr. Ivanu Prijatelju novembra leta 1932, v katerem ga prosi, naj ji omogoči mesto zasebne docentke, ko bo to mogoče in ko »jo bodo sprejeli z veseljem in brez bojzani med svoje«. Uspela ni bilo. Ko so zaradi varčevanja ukinili njeno delovno mesto v muzeju, je učila v Ljubljani in krajši čas tudi v Novem mestu, in sicer prirodopis, matematiko, fiziko, nemščino in higieno, pri kateri je dekletom predavala tudi o spolni vzgoji.

Znanstvo z Maistrom, Finžgarjem, Steletom ...

Dr. Angela Piskernik je prijateljela z mnogimi znanimi Slovenci tistega časa. Spoznala se je z generalom Rudolfom Maistrom in kot govornica na zborovanjih prepričevala, naj glasujejo za Jugoslavijo. Prijateljela je z dr. Francetom Kidričem, s trnovskim župnikom in pisateljem Franom Saleškim Finžgarjem in tudi z Izidorjem Cankarjem, ki je nekaj časa stanoval v Trnovem. Ko je ta leta 1926 zapustil duhovniški poklic in naznanil poroko, je neki prelat vprašal Finžgarja: »Koga bo pa vzel? Angelo?«

Angelo so zaradi zadrževanja v moški intelektualni družbi mnogi gledali postrani. Ljubljana neporočnim izobraženim ženskam ni bila naklonjena. Sama je o teh zlobnih pogledih povedala: »Šla sem sama v kavarno,

Na pročelju hiše uršulink na Uršulinski cesti v Celovcu so ob koncu oktobra zgodovinar dr. Peter Gstettner, celovski škof dr. Jože Marketz, koordinatorica prednice uršulink Veronika Ramsauer, ki je tudi daljna sorodnica Angele Piskernik, in slovenska ministrica za Slovence v zamejstvu in po svetu dr. Helena Jaklitsch odkrili spominsko ploščo dr. Angeli Piskernik. Ona je bila v tej hiši najprej učenka, nato pa učiteljica. Mesto Celovec je dolgo zavračalo predloge, da bi eno od ulic imenovali po njej z utemeljitvijo, da je »delovala v nacionalno propagandnem smislu za Kraljevino SHS«. / Foto: Jože Košnjek

v družbi svojih kolegov z univerze, videle so me ljubljanske dame, ki so brez poklica in so živele na račun svojih mož. Tako je nastalo marsikatero zanimivo obrekovanje.«

Zaprta v taborišču

Novembra leta 1943 so jo aretirali in odpeljali v koncentracijsko taborišče Ravensbrück. Ovadila jo je domobranska policija, ki je v kartoteko zapisala, da je ime-

taboriščne lakote pisala recepte, ki so ji jih pripovedovale sojetnice. S tem so si tešile lakoto. Čeprav je bila Angela krepkejša postava, je imela ob vrnitvi iz taborišča le 38 kilogramov.

Pobudnica naravnih parkov

Dr. Angelo Piskernik so po vojni imenovali za ravnateljico Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani. Na Univerzi v Ljubljani je honorarno pre-

je Botanični vrt Julijana v Trenti, sodelovala pri ustanovitvi Triglavskega narodnega parka, predlagala je ustanovitev Gorske straže in varovanja Krakovskega gozda, Rakovega Škocjana, Robanovega kota in podobno. Na njeno pobudo so sprejeli odlok o prepovedi izvoza ptic iz Jugoslavije.

Ko je nekaj mesecev pred smrtjo v Nemčiji prejela visoko priznanje za »uresničevanje ideje narodnih parkov«

Dr. Angela Piskernik je ostala samska, čeprav je bila, kot je zapisal nekdo, »muza znanim Slovincem«. V času študija na Dunaju se je zaročila z umetnostnim zgodovinarjem dr. Francetom Steletom. Njuno poroko je preprečila prva svetovna vojna, ko so Steleta kot avstro-ogrskega vojaka zajeli Rusi. Po dolgi poti je prišel domov šele avgusta leta 1919, vendar se je zveza medtem ohladila. Angela naj bi se zblížala s Francetovim bratrancem Albinom Steletom.

la »zveze s Kidričevo družino«. Spominjala se je razčlovečenja ob prihodu v taborišče. »O, ne, vzamejo ti prav vse, vzamejo ti tudi naslov in ime. Nehal si biti človek, zdaj si samo še brezpravna številka med številkami. Vsako novo došlo pripornico so nazvali s posebno številko. Meni so rekli, da sem številka 26.069!« Ohranjen je njen taboriščni zvezek, v katerem je v dneh neznanke

davala botaniko. Zanimalo jo je znanstveno in raziskovalno delo. Najbolj znana je po knjigi Ključ za določanje cvetnic in praprotnic, v kateri je opisala 2222 rastlinskih vrst in podvrst ter načine njihovega določanja. Kasneje je izšla dopolnjena izdaja z opisom 2618 vrst rastlin. Pripravljala je tretjo izdajo, vendar jo je prehitela smrt.

Vedno bolj se je usmerjala v varovanje narave. Obnovila

in ob tem predavala o Triglavskem narodnem parku, ni pozabila omeniti, da je njeno znanje nemščine utrjevalo tudi suženjsko bivanje v koncentracijskem taborišču. Zadnje mesece pred smrtjo je pisala botanična gesla za Slovar slovenskega knjižnega jezika.

Umrila je 23. decembra 1967 v 82. letu starosti. Spovedal in pokopal jo je njen prijatelj nadškof dr. Jože Pogacnik.

spomin tudi v Ljubljani. Po njej so poimenovali del parka v zelenem obroču Ljubljane, ob Poti spominov in tovarištva, na zahodni strani Kosseškega bajerja. Od konca oktobra je dr. Angela Piskernik

ljuje študij na univerzi, a le »v kolikor je to po obstoječih predpisih ženskam dovoljeno«. Angela je bila vztrajna in tudi nadarjena. Na dunajski univerzi je študirala prirodoslovje in leta 1914 tudi

Dr. Angela Piskernik (1886–1967) / Foto: Wikipedija

ŠOLSTVO

Dijaki po praktično znanje tudi v sosedno Avstrijo

Biotehniški center Naklo je že vrsto let primer uspešnega sodelovanja med izobraževalnimi institucijami Slovenije in Koroške. Tudi o tem smo se pogovarjali z direktorjem Marijanom Pogačnikom.

Mateja Rant

Kako se je bilo po skoraj enoletnem premoru vrniti k pouku v šolskih prostorih?

Že ob pogledu na dijake je bilo očitno, da so navdušeni; opaziti je bilo veselje v očeh, da so se vrnili v šolske prostore. Videti je bilo, da je to tisto pravo in da so težko čakali – druženje z vrstniki je namreč v tem obdobju zelo pomembno.

Kakšen primanjkljaj v znanju ste opazili pri dijakih?

Pri maturi so bili sicer rezultati boljši kot v preteklih letih, a je to težko primerljivo zaradi prilagoditev na letošnji maturi. Nekaj primanjkljaja pri pouku opazajo tudi učitelji, ki so prav tako zadovoljni, da pouk spet poteka v šolskih prostorih. Menim, da so srečanja na Zoomu in Teamsih, ki smo jih uporabljali za komunikacijo z dijakimi in študenti, primerna zgolj za krajše sestanke, to ni orodje, ki bi bilo prilagojeno izobraževanju na spletu. Tovrstnemu poučevanju bi bilo namreč potem treba prilagoditi tudi gradivo. Interakcija na daljavo je težja, težko je nave-

prilagodili tako, da so morali dijaki nekatere naloge, kot sta recimo kuhanje in peka, izvesti doma, da smo jih zaposlili. Je bila pa to velika obremenitev tudi za starše.

Velik poudarek namenjate sodelovanju s partnerskimi šolami v tujini, zlasti s šolami na avstrijskem Koroškem. Ste to sodelovanje ohranili tudi na daljavo?

Na daljavo je bilo sodelovanja nekaj manj, zdaj pa to znova oživljamo. Standardno je naše sodelovanje s Kmečko izobraževalno skupnostjo, v sklopu katere ponujajo nabor kmetij, na katerih naši dijaki in študentje opravljajo prakso. Partnerski sporazum smo podpisali s Kmetijsko šolo Ehrental in šolo v Litzlhofu, v kateri sodelujemo že s tretjim ravnateljem, mogoče pa bomo še s četrtem, ker gre tudi sedanjemu letu 2023 v pokoj. Čeprav gre za manjšo šolo, pa je zelo dobro opremljena. Na področju naravoslovja smo v okviru dveletnega Erasmusovega projekta Slavit sodelovali tudi z Zvezno gimnazijo in zvezno realno gimnazijo za Slovence v Celovcu ter

in drugih oblik sodelovanja. Gorenjska in Koroška sta bili vedno povezani na področju kmetijstva. Obenem je za nekatere dijake mogoče to celo prvi stik s tujino.

Kako je v praksi videti vaše sodelovanje s šolami na Koroškem?

Navadno se izmenjav udeležujejo po eden, dva ali trije dijaki, ki jih vključujejo v delo na kmetijah, na katerih so nastanjeni. Kmetijska izobraževalna skupnost navadno poskrbi, da so to predvsem slovenske kmetije, saj želijo, da se tudi njihovi otroci sporazumevajo v slovenščini in tako izpopolnjujejo svoje znanje slovenščine.

Kaj bi poudarili kot najpomembnejše, kar dijaki in študenti pridobijo s tovrstnimi izmenjavami?

Poleg strokovnega znanja pridobijo tudi samozavest. Gre za sorazmerno dobro opremljene, podjetniško naravnane kmetije. Čeprav je treba poudariti, da so se tudi naše kmetije v zadnjih letih zelo razvile.

Kakšne koristi tovrstno sodelovanje prinaša šoli?

Spoznamo nove načine dela, veliko uporabnega znanja pridobimo predvsem na področju praktičnega izobraževanja, ki je pri njih zelo dobro organizirano, zlasti imajo dobro urejeno področje evalvacije opravljenega dela: ugotavljanje znanja in kompetenc. Študenti in dijaki tako spoznajo, katera znanja so pridobili oziroma bi jih še morali pridobiti v procesu praktičnega izobraževanja.

Verjetno med vašimi dijakimi in študenti ni težko dobiti kandidatov za opravljanje prakse v tujini?

Tako je, zelo radi gredo v tujino. Običajno gre po deset ali več dijakov skupaj. Pri študentih so te številke nekoliko manjše, ker na izmenjave odhajajo posamezno. Nekateri potem tudi ostanejo v tujini, zato se ob tem poraja vprašanje, ali je po končanem študiju v tujini zanje doma sploh dovolj priložnosti, odpira se tudi vprašanje plačila, ki se bo moralo približati avstrijskemu, sicer bomo imeli v prihodnosti še večje težave.

Marijan Pogačnik / Foto: Primož Pičulin

V vašem centru ste se že vrsto let osredotočeni na ekološko pridelavo. Je to priložnost na področju kmetijstva, ki jo ta čas še premalo izkoristimo?

Zagotovo, saj se je tudi Evropska unija zavezala, da bo do leta 2030 ekološko kmetijstvo predstavljalo 25 odstotkov celotne kmetijske proizvodnje, kar so Avstrijci že dosegli. Čeprav smo imeli na ekološkem področju od leta 2015 do 2020 enako strategijo kot Avstrijci, pa smo mi šele pri okoli enajstih odstotkih.

Kako mladi gledajo na ekološko kmetijstvo?

Pri ekološkem kmetijstvu imamo problem uporabnega znanja, uporabnih tehnologij; z digitalnim kmetijstvom lahko na teh področjih marsikaj izboljšamo. Pri ekološki pridelavi se običajna fitofarmaceutska sredstva ne uporabljajo, prav tako ne sintetična mineralna gnojila. Iz ziv je zato spremljanje boleznih in škodljivcev ter uporaba sonaravnih metod za njihovo obvladovanje. Dušična mineralna gnojila pa zamenjujemo z uporabo naravnih organskih gnojil, z izbiro pravih sort in kombinacij različnih rastlin.

Je v tem prihodnost našega kmetijstva – glede na to, da v Sloveniji v glavnem nimamo velikih obdelovalnih površin?

Mi moramo graditi na proizvodih, ki predstavljajo tržno nišo, saj Slovenija ne more pridelati velikih količin »poceni hrane«, za cenejšo pridelavo imamo premalo površin.

Pred časom ste predstavili idejo kmetijskega inkubatorja. Je že zaživel v praksi?

S študenti že se temu že posvečamo in jih poskušamo spodbujati v tej smeri. Projekt smo prijavi skupaj z BSC, Šolskim centrom Kranj in Občino Naklo in računamo, da bomo v januarju prihodnje leto že naredili korak naprej.

Kaj si obetate od tega projekta?

Predvsem je to spodbuda za mlade, da na določenih področjih namenijo večji premislek inovacijam, novim spoznanjem ... Pri mladih je velik potencial, vprašanje je le, na kakšen način ga izkoristimo; v klasični učilnici je to bistveno težje. Naš cilj je povezovati različne organizacije na področju kmetijstva in skozi to mlade spodbujati, da se posvečajo inovativnim idejam, pri čemer si želimo, da bi jih bilo čim več možno uporabiti tudi v praksi.

Na Višji strokovni šoli ste v letošnjem študijskem letu

pridobili nov višješolski strokovni program Živilstvo in prehrana. Kakšno je zanimanje za ta študij?

V skladu s pričakovanji; ta čas je vpisanih okrog dvajset študentov. Naše želje so bile sicer bolj na področju agroživilstva, ki ponuja izobraževanje za dopolnilne dejavnosti na kmetijah, podeželsko obrt. Zato si skupaj s partnerji prizadevamo tudi za samostojni program agroživilstva – zdi se nam pomembno, da tisti, ki delajo na področju živilstva, poznajo tudi surovino. V prihodnosti si želimo pridobiti še program menedžmenta v kmetijstvu.

Kakšna je vizija razvoja centra v prihodnosti?

Na področju investicij pripravljamo programsko nalogo za nov objekt za višjo šolo in raziskovalno dejavnost, naložba bo vredna okrog pet milijonov evrov. V obstoječih objektih namreč ni dovolj prostora še za študente, ki imajo zato predavanja predvsem popoldne. Potem pa nas čakajo še investicije v posestvo: od prostorov za praktični pouk do opreme za kmetijstvo. Kmetijski del si namreč želimo v prihodnjih letih še okrepiti, zato bomo za to namenili nekaj več sredstev.

»Dijaki spoznajo, da se tudi na drugi strani meje spopadajo s takimi in drugačnimi izzivi na področju kmetijstva. Predvsem pa se mi zdi pomembno spletnje novih znanstev, prijateljskih mrež, kar lahko kasneje privede tudi do poslovnih partnerstev in drugih oblik sodelovanja.«

zati komunikacijo ... Zato so naši učitelji in predavatelji v času epidemije covid-19 pripravili veliko novega gradiva, ki predstavlja dobro osnovo za nadaljnje delo.

Izobraževanje na vaši šoli v veliki meri temelji tudi na praktičnem pouku. Kako ste praktični pouk organizirali v času zaprtja šol – verjetno je bilo vse skupaj zelo okrnjeno?

V času popolnega zaprtja je bilo zelo okrnjeno, tudi kasneje je bilo to bistveno težje organizirati kot sicer. Večinoma smo praktično delo

z Državnim znanstvenim licejem Franceta Prešerna iz Trsta. Z omenjenima dvema ustanovama ta čas sodelujemo v okviru dveletnega Erasmusovega projekta Zeleni SijAj.

Kaj dijakom prinaša tovrstno sodelovanje?

Dijaki spoznajo, da se tudi na drugi strani meje spopadajo s takimi in drugačnimi izzivi na področju kmetijstva. Predvsem pa se mi zdi pomembno spletnje novih znanstev, prijateljskih mrež, kar lahko kasneje privede tudi do poslovnih partnerstev

DR. VALENTIN INZKO

Če grem domov, hočem priti v Sveče

Dr. Valentin Inzko iz Sveč je po dvanajstletnem službovanju kot visoki predstavnik mednarodne skupnosti v Bosni in Hercegovini sklenil bogato diplomatsko kariero. V njegovi njemu tako ljubi rojstni vasi smo se pogovarjali o Svečah, njegovem delu, družini, načrtih in seveda o njegovih pogledih na položaj Slovencev na Koroškem.

Jože Košnjek

Spoštovani gospod Inzko, večkrat ste izrazili žalost in tudi nejevoljo, ker vaša rojstna vas Sveče leta 2011 ni dobila dvojezične krajevne table. Do njene postavitve je zmanjkal odstotek Svečanov, ki bi se izrekli za Slovence. Sedaj jo boste dobili.

Slovenska krajevna tabla je del naše identitete, in če jaz pridem domov, hočem priti v Sveče, ne v Suetschach; in povedati, da sem doma v Svečah. Tu sem počutim doma, tu je moja vas. Tudi v nemščini je odgovor na vprašanje, kje sem doma, enak: v Suetschach. Že zaradi tega je logično, da na tabli pred vasjo piše Sveče. Na žalost je leta 2011, ko smo dobili na Koroškem nekaj dvojezičnih tabel, do njene postavitve zmanjkal en odstotek ljudi, ki so se na zadnjem ljudskem štetju izrekli za Slovence. Ustavno sodišče je povedalo, da je meja za postavitev table deset odstotkov Slovencev, tedanji koroški deželni glavar Doerfler pa je odstotek dvignil na 17,5 odstotka, v Svečah pa smo ostali pri 16,5 odstotka. Če se ozremo na ljudsko štetje leta 1901 v rajni Avstriji, jih je takrat v vasi od 640 vaščanov govorilo nemško osem. Današnja slika ni povsem obrnjena. Slovencev nas je še okrog 15 odstotkov in kar vztrajamo.

Na nedavni celovski konferenci o prihodnosti manjšin ste deželnega glavarja dr. Kaiserja spomnili, da se lahko občine same odločajo za postavitev dvojezičnih tabel, čeprav ne dosegajo predpisanega odstotka slovensko govorečih. To jim omogočajo zvezna ustava in občinski redi.

Člen 15 občinskega reda določa, da lahko občine v svoji pristojnosti same postavijo dvojezične table. Glede tega imamo na Koroškem že nekaj razveseljivih primerov. V Pliberku so postavili štiri dodatne table in občina je, kar se tabel tiče, zgledno dvojezična. Tudi šentjakobska občina v Rožu je sklenila, da bodo dobile vse vasi dvojezične napise. Table še niso postavljene, a je sklep o njihovi postavitvi sprejet. Tudi v naši občini Bistrica v Rožu so sklenili, da bosta dobila kraja Sveče in Mače dvojezične table. Upam, da bodo postavljene do konca leta. Sklep občinskega sveta je bil jasen: 16 odbornikov je bilo za in le trije proti. Za so bili odborniki ljudske stranke in socialdemokratske stranke, razen enega, ki je bil očitno pod vplivom svobodnjakom naklonjene soproge. Seveda pa je odigrala odločilno vlogo Slovenska volilna skupnost, ki je druga najmočnejša frakcija v občinskem svetu in jo odlično vodi moja sestrična

Tatjana Feinig. Feinig je kar pogost sveški priimek. Tako se pišeta tudi naša županja Sonya Feinig in glasbenik Tonč Feinig, pa niso nič v sorodu.

Domotožje po rojstni vasi

Očitno ste zelo navezani na rojstno vas, na svoj rod in prednike. Veliko ste že storili zanjo in za ohranitev njenih slovenskih korenin. Obnovili ste Preglejev dom, rojstno hišo Einspielerjev, in opuščeno Colnarjevo domačijo spremenili v Einspielerjev center. Odločitve, ki jih človek lahko le občuduje.

Da, to je dolg do prednikov, do domače vasi. Rusko-francoski slikar Marc Chagall je imel vselej domotožje po svoji rodni vasi Vitebsk, saj je vidna na vseh njegovih slikah. Tak sem tudi sam. Še posebno v Mongoliji, na Šrilanki in v Ameriki sem imel hudo domotožje. Sanjal sem, da bi v rojstni vasi nekaj ustvaril, in to je sedaj Einspielerjev center. V njem bodo najrazličnejše razstave, filmske in gledališke predstave, pevski koncerti, literarna branja in drugi dogodki, povezani s kulturo in druženjem. Za slovensko in tudi nemško govoreče. S tem bo vas še bolj zaživela. Že sedaj se v njej marsikaj dogaja. Kulturno društvo Kočna, ki je staro več kot sto let, na primer že štirideset let prireja slikarske kolonije.

Dr. Valentin Inzko, Svečan z dušo in telesom / Foto: Gorazd Kavčič

Pred Einspielerjevim centrom ste postavili kapelico. Pravite, da ste imeli za to tehnten razlog.

To je kopija Krznarjeve kapelice. Na Krznarjevi domačiji je bil kulturni center vasi. Tamburaši in pevci so tam vadili, kulturno društvo je imelo svoje seje, v hiši je bila knjižnica. V času nacizma so knjige izginile. Ena od mojih nalog je obnoviti knjižnico, saj so na podstrešjih še knjige iz naše knjižnice. Mohorjeva je v 170 letih delovanja natisnila okrog dvajset milijonov izvodov knjig in Prežihov Voranc je po drugi svetovni vojni upravičeno rekel Kardelju, da Mohorjeve ne sme ukiniti, saj je Slovence učila brati in pisati. V naši vasi se je rodil Andrej Einspieler, ki je skupaj s škofom Slomškom in profesorjem Janežičem, slavistom in slovenistom, ustanovil Mohorjevo. Nekaj od tega hočemo obnoviti in poživiti, da bodo Sveče spet, tako kot nekdanj, ko smo imeli poleg šestih Einspielerjevih duhovnikov še kakšnih dvajset ljudi z univerzitetno izobrazbo, »Atene Roža«. Kot zanimivost naj povem, da smo imeli v našem cerkvenem zborčku kar tri dvorne svetnike. To je naslov, ki ga podeljuje samo predsednik republike. To so bili moj oče Valentin, dr. Zerzer in dr. Feinig.

Nisem vedel, da je bil vaš oče tudi pevec.

Da. Imel je zborček z imenom Slavčki. V njem je pel tudi oče sedanjega direktorja dunajskega Burgtheatra

Valentin, ki je v svoji bogati in dolgi diplomatski karieri zamenjal 21 stanovanj, in soproga Bernarda sta se leta 1988 poročila v Svečah. Na poroki sta bila tudi Bernardina starša, ki sta po letu 1945 prvič stopila na evropska tla. Bernarda, ki ima častni avstrijski naziv komorna pevka, zadnje čase sicer redkeje nastopa na koncertih, je pa zelo iskana predavateljica na univerzah in konservatorijih. Skupaj z bratom Markom sta nedavno pela v Bruslju. Bernarda rada, če je le mogoče, zapoje v cerkvenem zboru v Svečah, Valentin pa zaigra na orgle.

Martina Kušaja. Med drugimi so peli našim rudarjem v Belgiji, med katerimi je bil tudi oče nekdanjega slovenskega zunanjega ministra Karla Erjavca, in med potjo obiskali še Nizozemsko in Pariz. Oče je igral tudi na violino in orgle.

Ljudje hočejo normalno življenje

Letos ste končali svoj dvanajstletni mandat kot visoki predstavnik mednarodne skupnosti v Bosni in Hercegovini. S kakšnimi občutki ste zapustili to deželo?

Po dvanajstih letih odhajam z mešanimi občutki. Pred kratkim sem bil

povabljen na poroko v Mostar in eden od svatov mi je dejal: »Dokler ste bili vi v Bosni, nam je bilo dobro. Vi ste nam dajali občutek varnosti.« Te besede so me ganile. Nisem je zagotavljal jaz. Zagotavljala jo je mednarodna skupnost z vojaki Euforja, med katerimi so bili tudi Slovenci. Sam sem predvsem branil državne ustanove, kot je državno ustavno sodišče, državna centralna banka, državna lastnina. Želim, da bo imel moj naslednik večjo podporo mednarodne skupnosti in bi pospešil razvoj države. Za ljudi v Bosni gre vse prepočasi, zato se izseljujejo.

Foto: Valentin Inzko
und allen guten Wünschen Angela Merkel

Na poslovilnem obisku pri odhajajoči nemški kanclerki Angeli Merkel

Bo Bosna in Hercegovina kdaj mirna, demokratična država, zgrajena na sožitju različnih narodov in ver?

Kljub vsemu sem optimist. Med politiki in ljudmi je razlika. Politika samo pušča udarja razlike, ljudje pa v miru živijo skupaj in želijo predvsem normalno življenje. Sploh je želja po normalnosti v Bosni najpogostejša. Da greš na primer na sodišče in dobiš odločitev v razumnem roku in ne čez dvajset let, da tožilec in sodnik nista podkupljiva in tako naprej. Lani je v Tešnju, v katerem živi malo katoličanov, musliman obnovil poškodovano katoliško cerkev, v Trebinju pa so Srbi popravili poškodovano džamijo in se opravičili muftiju. Med ljudmi v Bosni in Hercegovini živi veliko nelsonov mandel, ki so za sožitje, so karitativni, odprtega srca in so pripravljeni odpuščati. Celo v Srebrenici, kjer je bil storjen hud genocid nad muslimani, ni bilo umorov zaradi maščevanja.

Slabi so posamezniki, ne narodi

Bosanski Srbi ob vašem odhodu niso bili pretirano prijazni. Zaradi zakona, ki preprečuje poveljevanje vojnih zločincev in ste ga podpisali pred odhodom, so vas razglasili za sovražnika srbskega naroda.

Zakon je bil napisan za današnji čas. Da genocidna dejanja ne smejo zastarati in da se je v Srebrenici zgodilo prav takšno, si ni izmislil Inzko, ampak je tako odločilo mednarodno sodišče, ki je pravnomočno obsodilo Karadžića, Mladića. Jaz sem trdil, da se ne smejo povelečevati tisti, ki so bili pravnomočno obsojeni. Pa se je zgodilo, da je bila v eni od vasi, ki sem jo obiskal, čez tri nadstropja slika Ratka Mladića. Tudi v Foči so narisali njegov grafit na zid, ki pa so ga, ko sem podpisal ta zakon, naslednji dan umaknili. Povelečevanje vojnih zločincev se je zmanjšalo. Tudi v večini evropskih držav je poveljevanje zločincev prepovedano. Če pride Avstrijec v Bosno in Hercegovino in razglaša, da genocida ni bilo, bo prav tako kaznovan. Srbi so bili prepričani, da je zakon uperjen proti njim. To ni res. Uperjen je proti posameznikom, ki so na vseh straneh zagrešili taka dejanja in imajo ime in priimke. V Bosni so vsi narodi dobri in za nobenega ne moremo reči, da je slab. Tudi Nemci niso bili slab narod, čeprav je bil Hitler, po rodu Avstrijec, zločinec. Prav tako Rusi zaradi Stalina niso slab narod.

Sedaj ste v pokoju. Domnevam, da tudi za vas velja, da

vam kot upokojencu zmanjkuje časa. Slišim in berem, da vas vabijo na različne konce sveta.

Dela mi ne manjka. Več časa nameravam nameniti Koroški, delu v Narodnem svetu koroških Slovencev in Einspielerjevemu centru. Vsak teden imam eno ali dve predavanji. Počasen sem bil, da sem na dunajski diplomatski akademiji odprl novo študijsko leto. Lani ga je odprl zunanji minister Aleksander Schallenberg, ki je postal zvezni kancler, in predlani zvezni predsednik Aleksander Van der Bellen. Zanimivo je, da me je Schallenberg povabil na poslovilni obisk na dan kanclerske prisege in da je njegov naslednik na tem mestu moj prijatelj Michael Linhart, dosednji veleposlanik v Franciji. Njegov oče Norbert je bil avstrijski veleposlanik v Beogradu in je bil štiri leta moj šef, saj sem bil ataše za tisk na veleposlaništvu. Pogosto mi je rekel: pojdi v pisateljski ali novinarski klub, pa boš na tekočem z dogodki. Tako sem redno zahajal v Klub pisateljev, v restavracijo Narodnega gledališča in v Madeiro, kjer so se zbirali novinarji. Linhartovi imajo tako kot naš Anton Tomaž

Valentinu Inzku in drugim slovensko govorečim v vasi se je 27. oktobra uresničila velika želja: v Svečah in sosednjih Mačah so postavili dvojezični krajevni tabli. Tako je sredi leta sklenil občinski svet Bistrice v Rožu.

Linhart češke korenine. Časopisi me prosijo za članke. Eden od časopisov me je spraševal, kaj mislim o Titu, saj je nova županja Gradca dejala, da je nekdanji jugoslovanski predsednik njen vzornik. Na poslovilni obisk v Ankaru me je povabil turški zunanji minister, v Berlinu pa odhajajoča nemška kanclerka Angela Merkel. Na konferenci v Nemčiji, na katero je povabljen tudi nekdanji poljski predsednik Lech Walesa, bom predaval o problemih Balkana, na znameniti ameriški univerzi Yale pa bom predavatelj za genocid, saj ima ta univerza poseben oddelek za to področje.

Jezikovna odgovornost družine
Dejali ste, da boste več časa namenili Koroški in slovenski manjšini v tej deželi. Kakšne čase ji napovedujete?

Okrog leta 1900 je bilo na Koroškem na osnovi ljudskega štetja okrog sto tisoč Slovencev. Od osemsto do tisoč imen krajev

ima slovenski izvor. V občini Heiligenblut ali Sveta kri se ena od vasi imenuje Slap. Pa mala Lesna dolina na južnem delu Tirolske. Slovani so naseljevali ozemlja ob rekah navzgor, do izviru. Mala Mura se je nekaj imenovala Murca ali Muerz po nemško. Sedaj ima 163 krajev dvojezične napise in temu res ne moremo ploskati, je pa več, kot smo imeli prej. Upam, da bodo tako kot v Pliberku, Šentjakobu in Bistrici tudi župani v drugih dvojezičnih občinah dobili pogum in postavili dvojezične table in da bomo kmalu dosegli število dvesto. Osnova je skrb za jezik, in to predvsem v družinah. Če doma ne bomo govorili slovensko, nas ne bo več. Na srečo imamo kar dobro dvojezično šolstvo. Na ljudskih šolah kakovost pouka slovensčine niha. Na nekaterih šolah znajo reči samo »dober dan« ali »mi se imamo radi«, na drugih pa nemško govoreči otroci po štirih letih odlično govorijo slovensko. V družinah ne moremo enostavno skrbeti za znanje jezika prepustiti le šoli. Doma moramo vzgajati ljubezen do njega. Zanimivi fenomeni so nekateri tako imenovani mešani zakoni, v katerih so otroci bolj ve-

šči slovensčine kot v nekaterih slovenskih družinah. Poznam primer okolice Št. Primoža, kjer se je hčerka nekdanjega generalnega konzula Republike Avstrije v Ljubljani Šterna poročila s fantom iz Zgornje Avstrije, ki se ni naučil le podjunskega dialekta, ampak knjižne slovensčine. Slovensko govorijo tudi vsi štirje otroci. Pa zvezna poslanka Olga Voglauer. Tudi njen nemško govoreči mož in otroci so se naučili slovensko. To so pozitivni trendi, ki prihajajo pozno, vendar smo jih veseli.

Koliko in kako pa lahko Slovenija pomaga pri ohranjanju slovenskega jezika na Koroškem?

Sam pogosto poudarjam, da je naša zaveznica gospodarsko in na splošno uspešna Slovenija. Spominjam se soseda na stolu v frizerskem salonu, ki se je hudoval, da nas bo Slovenija po razvitosti kmalu prehitela! V določenih trenutkih je imela Slovenija tak ugled in

Družina Inzko (od leve): starša Valentin in Bernarda ter sin Simon in hčerka Valentina / Foto: arhiv Gorenjskega glasa

to je dobro. Slovenija in Avstrija gospodarsko odlično sodelujeta. Slovenija je prva med kupci avstrijskega blaga, pred Japonsko, skandinavskimi državami, Indijo. Vrednost menjave dosega pet milijard evrov in to je kazalnik, da ima Slovenija trdno ekonomijo in da je slovensko blago v Avstriji iskano. Hkrati s tem raste tudi ugled slovensčine. Po slovenski osamosvojitvi je postala slovensčina jezik, ki je uradni jezik v Evropski uniji in z znanjem katerega je človek bogatejši. Moje geslo je: Dva jezika, dvojna šansa!

Gorenjec po mamini strani
Marsikdo ne ve, da imate tudi gorenjske korenine. Vaša pokojna mama je bila Zihierlova iz Vodice. Povejte kaj o svoji mami Marinki in očetu Valentinu.

Odraščal sem v zavedni slovenski družini v Svečah. Mama Marija je bila Zihierlova iz Vodice, kjer še vedno živi njen 92-letni brat Franc, moj zadnji krvni sorodnik po mamini liniji. Ponosen sem nanj. Umetniško je nadarjen in piše poezijo in kratke spise. V radijski oddaji Pokaži kaj znaš je igral na kitaro. Uživa v kolezarjenju in delu z lesom. Izdelal je že nad sto stolov in vsak je nekaj posebnega. Pred leti so bili razstavljeni v Tehniškem muzeju v Bistrici. Mama se je popolnoma vživela v novo okolje na Koroškem. Poučevala je na različnih šolah, napisala več kot tisoč člankov za različne časopise, posebno za Nedeljo, in vzgojila nas, štiri otroke, od katerih je moja najstarejša sestra že pokojna. Skupaj s sestro Malko, ki se je tudi preselila v Sveče, sta imeli devet otrok. Oče je bil človek dialoga. Bil je član sinode celovške škofije, ki je

leta 1972, v času največjega pogroma nad dvojezičnimi tablamami in nasilja nad koroškimi Slovenci ter divjanja Heimattiensta in drugih domovinskih organizacij, sprejela dokument o sožitju med nemško in slovensko govorečimi v koroški Katoliški cerkvi. To je bil za tiste čase in razmere pravi čudež. Moj oče se je v imenu Slovencev v Katoliški cerkvi opravičil nemško govorečim za vse hudo, ki so ga jim povzročili Slovenci, enako pa je storila nemška stran. V sinodi je sodelovalo še nekaj Slovencev, ki so prispevali svoj del k temu dejanju. Od tega leta naprej je v celovški škofiji vse dvojezično, od dokumentov in časopisa do škofijske spletne strani. Končno imamo tudi slovenskega škofa. Waldstein, ki so ga Čehi nagnali iz Češke, je na Koroškem stopil v bran Slovanom, Slovincem in skupaj z mojim očetom sta dvajset let obiskovala koroške fare in ljudi pričevala, da je v sožitju prihodnost. Takrat so tudi začeli delovati farni sveti. Upam, da se bo škofija dogodka izpred petdeset let spomnila na primeren način.

Kolikor vem, očetovo delovanje za pomiritev in opravičilo ni bilo vsem všeč.

Očitati so mu, da se je opravičil Nemcem, ki so povzročili Slovincem, še posebno v času nacizma, več gorja kot pa Slovenci po koncu druge svetovne vojne z umorjenimi v Lešah. Za vsako žrtev se je treba opravičiti in z opravičilom nemške strani je bil led prebit. Sam sem Bošnjakom v Bosni stalno govoril, naj se opravičijo za vsako žrtev, čeprav jih je bilo pri Bošnjakih veliko več. Storite to, potem bo sožitje možno in

olajšano. Očeta sem vprašal, ali se je za to dejanje odločil iz taktičnih razlogov. Odgovoril mi je, da ne. Če bi se opravičeval iz taktičnih razlogov in ne iz osebnega prepričanja, bi prizadevanja propadla. Prepričan je bil, da se mora kot kristjan opravičiti in odpuščati. Taka drža je nasploh v naravi Einspielerjeve rodbine, iz katere izhaja moja babica.

Vaša soproga Bernarda je bila rojena v slovenski begunski Finkovi družini v Argentini. Po poroki je izbrala Koroško za svojo novo domovino. Imata hčerko Valentino in sina Simona.

Sin Simon dela v oddelku za tisk avstrijske vlade. Delo si je poiskal sam, saj ni želel, da bi imel jaz kaj zraven. Hčerka Valentina je končala gledališko in pevsko šolanje in se usmerja predvsem v muzikal, kjer je uspešna. Kot svobodni umetnik dela trenutno na treh projektih. Žal ji je zaradi pandemije v Bremerhavnu odpadlo 17 predstav. Soproga Bernarda ima v Argentini vedno manj sorodnikov. Sestra Helena se je preselila v Slovenijo in živi v okolici Vrhnike. Brat Marko je že nekaj časa v Sloveniji, kjer živi zadnja leta tudi brat Andrej. Ena od Bernardinih sestra živi v Miamiu, sestra, zadnja od šestih otrok, pa je ostala v Mendozii. Sedanje generacije Slovencev v Argentini so po vstopu Slovenije v Evropsko unijo nagrajeni za zvestobo do domovine svojih prednikov. Kdor je v Argentini dobil slovensko državljanstvo, se mu je odprla pot v Evropo in v Slovenijo, ki je dom, v katerega se lahko vrneš. Mnogi Slovenci v Argentini so na ta trenutek upali, vendar ga niso dočakali.

OBUTVENA DEDIŠČINA

Šolen, rančoš, gojzar ...

Dr. Bojan Knific je avtor zajetne etnološke monografije z naslovom Obutvena dediščina na Slovenskem in podnaslovom O škornjih, čevljih, coklah, opankah, copatah in drugih obuvalih.

Suzana P. Kovačič

Tržiški muzej ima najobsežnejšo zbirko predmetov s področja čevljarstva na Slovenskem, skrb za čevljarstvo dediščino je tudi eden temeljev njegovega delovanja. Predstavlja jo na stalni razstavi v Pollakovi kajži v Tržiču in na občasni razstavi. Bogati obutveni dediščini se je letos pridružila knjiga kustosa Tržiškega muzeja dr. Bojana Knifica, ki pa je vsebino zanjo zajel s celotnega slovenskega etničnega ozemlja. Ne ker bi avtor knjige čutil pomanjkanje gradiva o tej tematiki, le zbrano ni bilo na enem mestu. »Ko sem se leta 2013 zaposlil v Tržiškem muzeju, sem si predstavljal, da bo prvi temeljiti projekt, s katerim se bom ukvarjal, proučevanje obuvanja in obutve, ki so jo nosili ljudje na Slovenskem v preteklih stoletjih. Kot svetovalec za folklorno dejavnost sem namreč ugotavljal, da je za izdelavo obuval, ki jih na nastopih nosijo folklorniki, poskrbljeno precej slabše kot za druge sestavine folklornih kostumov.

Čevljev ne da (Iz ljudske pesmi, zapisane v Podkorenu):
»Se že svita, bo den, daj mi črevle, da grem! Jaz ti pa črevlov ne dam, te cveč rada imam.«

Razlog je bil dokaj jasen: niti svetovalci folklornim skupinam nismo poznali temeljev in nismo znali svetovati, kakšna obuvala naj izberejo pri oblikovanju novih kostumskih podob, še manj pa, kako naj jih čevljarji izdelajo. Manj težav je bilo pri obuvalih, ki so interpretirala obuvanje ljudi na Slovenskem konec 19. stoletja in pozneje, kajti nekateri čevljarji so vsaj v osnovi poznali način

Dr. Bojan Knific / Foto: Primož Pičulin

izdelovanja obutve v tem obdobju,« je povedal Knific.

Čevlji kažejo, kdo si

Knjiga ima več kot štiristo strani. »Glavni motiv pri pisanju knjige je bil, da bi bila gradiva, ki so raztresena tu in tam po muzejskih zbirkah, nekatera so tudi še neobjavljena, združena na enem mestu in da tisti, ki ga obutev bolj zanima, na sorazmerno preprost način pride do informacij. Da pa bi besedilo pritegnilo tudi pozornost bralca, ki ga temeljne oblike obuval ali nadržnosti njihovega videza ne zanimajo, osrednjemu besedilu dodajam zanimivosti, povezane z obuvanjem – med njimi so številni reki in pregovori, ki smo jih ohranili v sodobnem besednjaku, a pogosto ne poznamo njihovega izvora. Dodane so pesmi, večinoma ljudske, ki imena obuval omenjajo v različnih kontekstih in pomenih ...« V knjigi je mogoče najti tudi zapise o šegah in navadah, povezanih z obuvanjem in obutvijo, pričevanja o cenah, ponudbi obuval na trgu. Tudi obuvala namreč veliko povedo o

Ženski nizki čevlji s pasčkom, t. i. špangarji, Tržič, druga četrtina 20. stoletja / Foto: Milan Malovrh

človeku, življenju, o razmerjih med kmeti, meščani, plemiči ...

Zagonetke besednjaka

Velik izziv avtorju je bilo iskanje izvora imen obuval, torej etimologija besed, temu delu je posvetil veliko pozornosti. »Za enako obuvalo se uporabljajo različna imena ali pa isto ime služi v različnih okoljih za različna obuvala. V Tržiču poznajo na primer rančoše, na Štajerskem bi večina rekla, da so to punčohi ali pa ižmi.« Kot je pojasnil avtor knjige, se je izraz rančoš razvil iz nemške besede »Randschuh« (čevljev z robom). V Tržiču je rančoš najpogosteje označeval grobe, težke visoke čevlje z vezalkami, izdelane »na kveder«.

Obuvalo kot varovalo ali prestiž

Na kratko se avtor v ločenih poglavjih dotakne zgodovine obuvanja po svetu; od prvih obuval do zatona

označevalno funkcijo, za izkazovanje prestiža, položaja ... Seveda je obutev omogočala ljudem, da so bistveno lažje potovali. Med boso in obuto nogo je tudi simbolika. Lahko ima bosa noga konotacijo revnosti, a lahko tudi asketskega življenja, tudi mnogi bogovi so upodobljeni bosi.«

Dr. Bojan Knific je opravil temeljit zgodovinski pregled obuvanja na Slovenskem po pokrajinah, zaključil pa z obdobjem srede 20. stoletja. »Kakšne stvari sicer omenjam tudi iz časa po drugi svetovni vojni, ampak izjemoma in samo tam, kjer se mi je zdelo potrebno; bodisi da se navezujejo na tradicijo bodisi se je to uveljavilo kot posebnost. Zmeraj se rad sprehodim, če lahko tako rečem, v preteklost in se pogovarjam s starejšimi ljudmi. Njihovi spomini so dragoceni, in če so zapisani, ne bodo šli v pozabo. Za leta po sredi 20. stoletja pa bo še čas, da jih opišem.« Številni ljudje se, kot opazuje Bojan Knific pri starejših obiskovalcih Tržiškega muzeja, radi spominjajo in ljubiteljsko raziskujejo stvari, ki jih bežno poznajo, ne poznajo pa korenin.

Ko bi le bil tudi sam izučen »šuštar«

Dr. Knific je raziskoval tudi posebnosti izdelovanja škornjev in čevljev, vzdrževanja in popravljanja obuval. »Res je, ukvarjal sem se tudi s tehnološkimi postopki, vsaj deloma. Se mi zdi, da bi bilo dobro, da bi bil tudi sam izučen 'šuštar', ker bi potem stvari lažje razumel, lažje bi jih predstavljal današnjim čevljarjem. Tako pa je

Poskočnica iz Koroške:
»Ta žavber dekile po travenci gre, pa gleda pred se, ko ma črevle nové.«

težko s tehnologijami, stvari so zapletene, v vsakem obdobju drugačne, imena so seveda zdaj čisto drugačna. Ampak vseeno, en tak okvir, zlasti tam od 19. stoletja pa do sredine 20. stoletja, je. Zdaj vsaj približno vemo, kako so se čevlje izdelovali in katere tehnologije so prevladovale.«

Avtor knjige je velik poznavalec obutvene dediščine na Tržiču, o tem bi lahko še več napisal. »Verjetno se čuti, da Tržič bolje poznam kot druga območja, seveda je v knjigi tudi precej gradiva iz zbirke Tržiškega muzeja. Skušal sem, kolikor se je dalo, uravnoteženo prikazati stvari. Za Prekmurje je na primer zelo malo podatkov, malo ohranjenega, prav tako za Režijo, od koder imamo zgolj drobce in posredne opise. Nasproti so mi prišli Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, muzeji. In vsi, ki sem jih prosil, so pomagali tudi s slikovnim gradivom in upodobitvami. To, kar je bilo napisanega, pa sem zbiral sam.«

Bolj za šalo kot zares

Če ste se namenili iti iskat knjigo, pa to mimogrede pozabili, je tu rezervna rešitev: kdor nima v glavi, ima v petah. In za branje knjige Obutvena dediščina na Slovenskem ne potrebujete posebnega poguma. Res sicer pravijo, da kdor nima junaškega srca, mora imeti pete, a verjmite – knjiga ne grize.

Bogata čevljarstva zbirka v Tržiškem muzeju / Foto: Milan Malovrh

MEGALES
Odkup – posek, spravilo in prevoz lesa
Strahinj 87 - Naklo,
tel.: 04 / 25 75 448 - gsm: 051 / 354 368
info@megales.si • www.megales.si

- Odkupujemo hlodovino in celulozni les
- Opravljamo celovite sanacije gozdov
- Odkupujemo sečne ostanke in les za biomaso
- Izvajamo posek in spravilo lesa
- Gojitvena dela
- Gradnja in rekonstrukcije gozdnih prometnic
- Ugodne cene in dobri plačilni pogoji

Megales – vaš partner pri odkupu, poseku in prevozu lesa.

KNJIGA

Boji za mejo na Šentjakobskem

Mohorjeva založba iz Celovca je skupaj s Slovenskim prosvetnim društvom Rož iz Šentjakoba izdala dvojezično knjigo *Obmejni boji, Šentjakob v Rožu po plebiscitu 1920/St. Jakob in R. nach der Volksabstimmung 1920*.

Jože Košnjek

Leta 1920 so se prebivalke in prebivalci na tako imenovanem koroškem plebiscitu odločali o tem, kje naj poteka meja med Republiko Avstrijo in Kraljevino Srbom, Hrvatov in Slovencev. Posledično se je državna meja sicer ustalila na vrhu Karavank, a v vaseh severno od njih se je globoko zarezala med tistimi, ki so želeli ohraniti »svoj« jzik in »svojo« kulturo, in tistimi, ki so želeli ostati del večinskega naroda, je v uvodu knjige zapisal Marjan Štikar, umetniški vodja Slovenskega prosvetnega društva Rož. Pričujoča knjiga predstavlja le majhen del celotnega karantanskega mozaika. Knjiga je zgodovinski opis poteka bojev za mejo v občini Šentjakob v Rožu, v

»Knjiga je – tako kot delovanje Slovenskega prosvetnega društva Rož nasploh – nastala z željo, da bi se stvari v našem malem kozmosu spremenile na boljše, da bi padel tudi politično napihnjeni šentjakobski zid, ki ločuje enake z enakimi, ne glede na to, kateri jezik govorijo oziroma hočejo govoriti,« je zapisal Marjan Štikar.

Simbolični rdeči trak

V Šentjakobu so na izvirni način pokazali svoj odnos do meje, do »hrance« oziroma »grenze«. Slovensko prosvetno društvo, v katerem delujejo predvsem potomci tistega dela prebivalcev občine, ki so po plebiscitu leta 1920 ostali v manjšini, do leta 2020 ni sodelovalo na prireditvah v spomin na to

projektom »Hranca – Grenze«. Z informacijami in umetniškimi sredstvi so bili prikazani zgodovinski dogodki, poleg tega pa so želeli priklicati v zavest, kako važna je zaščita »poraženih« po izidu nekega demokratičnega glasovanja, v tem primeru koroškega plebiscita. V središču je bil rdeči trak, ki se je vlekel skozi vas, čez stene, stavbe in strehe, čez ograje, celo čez zvonik, čez travnike in polja. Rdeči trak so spremljale razstave, performansi, branjna, zvočne instalacije in glasbeni pohodi. Pomembni deli projekta so bili krog stolov – forum sancti jacobi – kot tudi telefonske celice, »jacobfoni imenovani«, v katerih je bilo mogoče prisluhniti zgodbam Šentjakobčank in Šentjakobčanov o jeziku, sožitju in identiteti. Projekt o meji je bil tudi zloraba nekega demokratičnega dejanja, v tem primeru koroškega plebiscita, v nacionalistične namene. Projekt je bil prispevek h kulturni raznolikosti dežele, spodbujal pa je tudi k splošnemu razmišljanju o mejah ...

Boji za predor in plebiscit

V knjigo so uredniki vključili tudi članek z naslovom *Gospod stotnik, javljam Srba*, ki ga je napisal Michael Koschat. Pisanje začenja s premirjem med Avstro-Ogrsko in Antanto 3. novembra leta 1918 v vili Giusti pri Padovi, s katerim se je končala prva svetovna vojna. Monarhija je razpadla v države naslednice. To je tudi začetek bojev za južni del Koroške, za Slovence boj za severno mejo, ki ga je koroški deželni zbor pod vodstvom nemško nacionalnega politika in deželnega upravitelja Arthurja Lemischa vključil v avstrijsko državo, slovenska narodna skupščina pa je avgusta leta 1918 v Ljubljani zahtevala ta del Koroške zase. Slovenske enote so novembra zasedle več koroških krajev, železniško postajo v Področji/Rosenbach, ki je imela s karavanskim predorom izjemen strateški oskrbovalni in vojaški pomen, pa 14. novembra. Ko so prišle na Koroško tudi enote Kraljevine Srbom, Hrvatov in Slovencev, so tudi na Koroškem organizirali brambovski boj, za katerega sprva, tudi pod vtisom mnogih žrtev iz pravkar končane prve svetovne vojne, ni bilo velikega navdušenja. Decembra so prišle skozi predor, nemško nacionalni krogi so ga imenovali »vindišarska

Rdeči trak, vključen je tudi v vezavo knjige, so potegnili po hišah, travnikih in poljih in tako simbolizirali mejo. Projekt je bil prispevek h kulturni raznolikosti dežele Koroške in je spodbujal k razmišljanju o mejah.

»Mi pa hočemo govoriti o mejah, pa četudi gredo skozi vsako besedo: prekoračili jih bomo zaradi domotožja in z vsakim krajem bomo v sozvočju.« (Ingeborg Bachmann, koroška pesnica in pisateljica)

tistem času zelo pomembnega ozemlja zaradi železniškega predora skozi Karavanke, ki so mu na Koroškem rekli tudi »vrata na jug, k izdajalcem avstrijske monarhije«. Je pa tudi knjiga izpovedi prič tistega časa, ki so v tej občini doživljale sobivanje med obema jezikovnim skupinama in so bile in so še (?) notranje razklane med eno in drugo.

glasovanje, saj se kljub zakonom pravice manjšine niso upoštevale.

Lanska stoletnica glasovanja je bila prelomna. Leta 2018 je dežela Koroška v okviru praznovanja stoletnice plebiscita z imenom »Carinthia 2020« povabila k sodelovanju kulturna društva in iniciative. Šentjakobčani so v program vstopili z edinstvenim

luknja«, dodatne jugoslovanske enote, ki so skupaj šteje okrog 400 mož. Januarja leta 1919 so se začeli prvi spopadi, piše Michael Koschat. Koroška stran je večkrat hotela zavzeti predor. Nazadnje 14. januarja leta 1919, vendar je bilo sklenjeno premirje, med katerim so se sovražni vojaki srečevali in pogovarjali. Avtor nato opisuje prihod tako imenovane Milesove komisije, imenovane po ameriškem oficirju Shermanu Milesu, ki je na osnovi ugotovitev na terenu predlagala plebiscit. Slovenska oziroma

jugoslovanska stran s tem ni soglašala. Aprila je začela generalni napad na celotni črti od Labota do Področce, ki ni bil uspešen, saj so železniško postajo v Področji zasedli koroški brambovci. Ko je jugoslovanska stran dobila okrepitev, je brambovce pognala v beg in osvojila Šentjakob in okolico ter prekinila povezavo z Vrbo in Rožekom. Vendar je koroška stran udarila nazaj. V začetku maja so načrtovali napad na predor in 4. maja prišli do njegovega vhoda. Jugoslovanska vojska je vrnila udarec in 6. junija zasedla

tudi Celovec in Gosposvetsko polje. Nato je bilo sklenjeno premirje, Koroška pa je bila razdeljena v dve coni. Pozno v poletju 1919 je začela divjati propagandna vojna, ki se je končala s plebiscitom 10. oktobra leta 2020.

Zgodbi Lenke, Franza in Jožija

V knjigi so objavljene tri zanimive zgodbe. Prva, napisala jo je Krassimira Dimova, govori o koroški slovenski družini Lenke Hartmann, o njeni bolezni in pogrebu, za katerega je želela, da ji na njem zapojejo slovenske pesmi, med njimi tudi Gozdič je že zelen. Njen mož je želel pogreb, na katerem ne bi smelo biti nič slovenskega. Župnik Jurij je sam zapel to pesem, Lenkini hčerki pa sta se začeli učiti slovenščino. Franz Rauter iz Šentjakoba je opisal svojo zgodbo o slovenski in nemški besedi v družini, o včlanitvi v Heimatdienst in odločitvi, da ga zapusti, do trenutka, ko je napisal pesem v slovenščini. Zaradi obojega ga nekateri »čisti« Nemci niso več pogledali. Jozi Kofler objavlja spomine na Abwehrkampf. V knjigo so vključene pesmi Gustava Januša in Jakoba Wuestra ter fotografije krajev in hiš, po katerih je potekal rdeči trak.

Naslovnica knjige *Obmejni boji/Grenzkaempfe*, ki sta jo izdala Mohorjeva založba in Slovensko prosvetno društvo Rož iz Šentjakoba

»Žal je po plebiscitu nastala razpoka med danimi obljubami pred glasovanjem in realnimi političnimi dejanji po njem. Po njih se je trajno zasedrila, udomačila 'stara vojaška logika', ki pozna samo 'zmagovalce' in 'poražence', posledično pa tudi 'domovini zveste' in 'izdajalce'. Tej logiki je sledila tudi vsa nadaljnja koroška propaganda. Pokojni Haider je dejal, da bo Koroška ostala svobodna le, če bo nemška.« (Marjan Štikar)

POHOD

Po poteh od Avsenika do Linhartar

Begunje so po vsem svetu resda najbolj znane kot zibelka Avsenikove glasbe, med domačini pa tudi kot izhodišče za številne pohodne in planinske poti po bližnji in daljni okolici. A so tudi kraj, ki je dal mnoge izjemne osebnosti ter z njimi navdih za zgodbe, ki so našle pomembno mesto v slovenski literaturi.

Marjana Ahačič

Prav zato so bile Begunje izbrane za izhodišče iz leta, ki ga je Gorenjski glas pripravil za skupino pohodnikov s slovenske in koroske strani Karavank. Dan se je za popotnike seveda začel na Jožovčevi domačiji v središču kraja, prav tam, kjer sta se, zdaj že pred skoraj stoletjem, rodila legendarna brata Slavko Avsenik in Vilko Ovsenik. Na domači-

družine kot dediščino ansambla, ki si je v štirih desetletjih delovanja ustvaril izjemno prepoznavnost in ugled po vsem svetu.

Dom za plemiče, nato zapor, zdaj bolnišnica

Pod Sv. Petrom, hribom, ki mu domačini rečejo Gora, Slavku Avseniku pa se je zdel, ko je večkrat poudaril, najlepši kraj na svetu, se je začel drugi del poti. Vodnik Sašo Gašperin je pohodnike

posestjo bližnjega gradu Kamen. V času protestantizma je bila v nekdanjem stolpu protestantska kapela, v kateri je pridigal Jurij Dalmatin.

Že pred prvo svetovno pa je bila v prostorih graščine urejena kaznilnica za ženske, nato pa med drugo svetovno vojno nacistični in kasneje jugoslovanski politični zapor. Postala je vir preseljenih zgodb, ki so prišle med ljudi kot ustno izročilo in v obliki literarnih del. O Begunjah je tako v delu z naslovom Ne vdaj se fant pisal Franc Križnar, očeta popotnika in borca za človekove pravice Toma Križnarja. Zgodbo Andreja Bohinca, moža, ki je 4. maja 1945 vodil napad za osvoboditev zapora in je bil kasneje obsojen na tako imenovanih dachauskih procesih, pa je v zapisal pisatelj Vladimir Kavčič.

Vodnik Gašperin je med drugim povedal, da je bila po drugi svetovni vojni v Begunjah kot politična zapornica zaprta tudi učiteljica, publicistka, borka za pravice žensk in soustanoviteljica Osvobodilne fronte Angela Vode. V knjigi Skriti spomin je kasneje zapisala, da so bile celo v nemških taboriščih, kjer

Pohodniki z izjemnim vodnikom Sašom Gašperinom pred Avsenikovo domačijo v središču Begunj z razgledom na slikovito cerkev sv. Petra na vzpetini nad Begunjami

Skupina pohodnikov se je iz Begunj peš odpravila skozi stari del vasi in nato skozi Dvorsko vas, Otok ter zaselka Gorica in Vrbnje proti Radovljici.

ji družina še vedno vodi priljubljeno gostilno, cilj številnih obiskovalcev, ljubiteljev legendarnih glasbenikov, pa je muzej Avsenikove glasbe, ki deluje v sklopu domačije in v katerem si je mogoče ogledati tako zgodovino

najprej popeljal do slikovite graščine Katzenstein v središču vasi. Ime je dobila po Kacijanarjih, ki so bili njeni lastniki od druge polovice 14. stoletja do leta 1764, ko so jo prevzeli znameniti grofje Lambergi in jo združili s

V Begunjah je zadnje obdobje življenja preživel izjemni katoliški intelektualec Mitja Šarabon, še eden od po vojni prezrtih slovenskih pesnikov. Njegov Sonetni venec sonetnih vencev je bil napisan leta 1945, izšel je šele 25 let pozneje.

je bila med vojno, razmere boljše kot tisto, kar je v letih 1948 in 1949 doživela v Begunjah.

Od začetka petdesetih let prejšnjega stoletja v graščini deluje psihiatrična bolnišnica, v pritlični stavbi na severozahodnem delu, kjer so bili med okupacijo zapori, pa je od leta 1961 Muzej talcev. Od graščine mogočen kostanjev drevored vodi

SPREAD THE KARAWANKS

Interreg SLOVENIJA - AVSTRIJA SLOWENIEN - ÖSTERREICH

Literarische Touren entlang der Karawanken
Literarne pohodniške poti v Karavankah

Skenirajte in odkrijte
Scannen und entdecken

ZOBNA ORDINACIJA KLINIKE DR. FABJAN ŠENČUR

Ordinacija za odrasle in otroke

BREZPLAČEN PRVI PREGLED

Za več informacij in naročanje na pregled pokličite: 051 489 055 ali 051 357 200 ali nam pišite na zobna@fabjan.si

GOVORIMO TUDI NEMŠKO IN ANGLEŠKO

Prva postaja: Avenikov muzej v Begunjah, kjer so se pohodniki seznanili tako z zgodovino te zanimive družine kot tudi z izjemno dediščino ansambla, ki je s svojo glasbo štiri desetletja navduševal ljubitelje narodno-zabavnih viž po vsem svetu.

k dvema paviljonoma, ki ju je zasnoval arhitekt Jože Plečnik. V parku je urejeno grobišče talcev in borcev druge svetovne vojne, ki ga

ljubljski škof, politik in publicist. V letih 1899–1930 je pisal obširen osebni dnevnik, ki je pomemben zgodovinski vir in je v knji-

od po vojni prezrtih slovenskih pesnikov. Njegov Sonetni venec sonetnih vencev je bil napisan leta 1945, izšel je šele 25 let pozneje.

Življenjsko pot je v Begunjah začel in sklenil tudi Jakob Prešern, dohtar, kot so mu rekli domačini, v Begunjah in Radovljici zelo znan mož, predvsem zaradi svoje izjemne predanosti planinstvu in fotografiji. Bil je predsednik radovljiškega planinskega društva, posebno aktiven pri postavljanju Roblekovega doma na Begunjščici, sicer pa doktor prava, sodnik in udeleženec prve svetovne vojne, ki jo je skrbno popisal v svojih skrivnih dnevnikih.

Kot je povedal Gašperin, pa so za domačine še mnogo bolj dragoceni Prešernovi domoznanski prispevki o Begunjah, na primer npr. Imenoslovje okrog Begunjščice in Stola, Partisanenstrasse, Iz stare spominske knjige ... Nekateri med njimi, pravi, na primer Spomin iz mladih dni, pa so tudi prvovrstna literarna dela.

Radovljičan Janez Žerovc je pred leti Prešernove vojne dnevnike poiskal, jih zbral in uredil v knjigo z naslovom Vojak 1915–1918, ki je leta 2014 izšla pri Mohorjevi družbi. Zdaj na objavo čakajo tudi Prešernova literarna dela, ki jih je prav tako kot dnevnike zbral in uredil Žerovc.

Čez polja proti Linhartovemu mestu

Pohodnike je pot nato vodila skozi stari del Begunje čez slikovita polja mimo danes v hotel preurejenega gradu Drnča proti Dvorski vasi. Pogled nazaj proti Begunjam je razkril čudovite razglede na okoliške hribe: Stol, Vrtačo, Begunjščico, Dobrčo ... Šli so mimo Otoka, vasice, ki jo v svojih Vozarjih opisuje Janez Jalen, in kjer je bil rojen pesnik Ivan Nepomuk Resman, avtor besedila znamenite zborovske skladbe Planinska

(V hribih se dela dan), od tam pa v Radovljico.

Najprej so se ustavili pri spomeniku Antonu Tomažu Linhartu; skulptura je delo akademskega kiparja Staneta Kolmana, ki je živel na Zgoši pri Begunjah in je med drugim tudi avtor kipa svete družine na Brezjah, ki ga je izdelal leta 1996 ob obisku papeža Janeza Pavla II. v Sloveniji.

V Mestnem muzeju jim je kustosinja Katja Praprotnik predstavila čas, v katerem je živel znameniti radovljiški rojak – prvi slovenski dramatik, zgodovinar in visoki uradnik tedanje države Anton Tomaž Linhart.

Danes velja za osrednjo osebnost slovenskega razsvetljenstva, rodil pa se je leta 1756 kot sin češkega nogavičarja v eni od hiš na trgu, ki zdaj nosi njegovo ime. Umrli je leta 1795 v Ljubljani; vdova in hčeri so se po njegovi smrti preselile na Dunaj, kjer se je za dolgo časa sled za družino izgubila ... Vse do leta 2018, ko je Miha Valant, takrat še študent zgodovine, med branjem starih časopisov našel novico, ki je najavljala koncert znane dunajske pevke Sophie Linhart v Ljubljani.

V Radovljici so se pohodniki najprej ustavili pred spomenikom Antonu Tomažu Linhartu (1756–1795). Skulptura je delo akademskega kiparja Staneta Kolmana, ki je živel na Zgoši pri Begunjah.

V radovljiškem mestnem muzeju so se lotili brskanja po ljubljanskih arhivih, muzikolog dr. Marko Motnik iz dunajskega Arhiva glasbenega združenja pa je našel mnogo informacij življenju Linhartove soproge in njunih dveh hčera, Amalije in Sophie, na Dunaju. Dr. Motnik je nato nadaljeval

raziskovanje, in kot vedo povedati v mestnem muzeju, lahko že kmalu pričakujemo publikacijo, v kateri bo predstavil svoja odkritja.

Pohod je bil organiziran v okviru čezmejnega projekta Smart Tourist, ki je del Interregovega programa sodelovanja med Avstrijo in Slovenijo.

Po drugi svetovni vojni je bila v Begunjah kot politična zapornica zaprta tudi učiteljica, publicistka, borka za pravice žensk in soustanoviteljica Osvobodilne fronte Angela Vode. V eni od svojih knjig je kasneje zapisala, da so bili nemški zapori, v katerih je bila, kot počitnice v primerjavi s tistim, kar je v letih 1948 in 1949 doživela v Begunjah.

je zasnoval arhitekt Edvard Ravnikar, kipi talca in pripornika iz bron ter talce iz kraškega marmorja, ki stojijo v parku, pa so delo Borisa Kalina.

Jeglič, Šarabon, Prešern

Sprehod skozi Begunje razkriva, da se je tu rodil Anton Bonaventura Jeglič,

žni obliki izšel leta 2015. Bil je tudi pobudnik ustanovitve Škofovih zavodov, danes je to Zavod svetega Stanislava v Ljubljani, sicer pa tudi prva slovenska gimnazija, v kateri je bil uradni učni jezik slovenščina.

V Begunjah je zadnje obdobje življenja preživel izjemni katoliški intelektuallec Mitja Šarabon, še eden

Gračina Katzenstein je ime dobila po Kacijanarjih, ki so bili njeni lastniki od druge polovice 14. stoletja pa vse do leta 1764, ko so jo prevzeli znameniti grofje Lambergi in jo združili s posestjo bližnjega gradu Kamen. Dolgo je bila v njej kaznilnica in nato nacistični in kasneje jugoslovanski politični zapor, zdaj pa so v njej prostori Psihiatrične bolnišnice Begunje.

Praznične poti

v ♥ srčju Karavank

5. 12. 2021 - 9. 1. 2022

PRIŽIG LUČK
5. 12. 2021 | 18.30 | mestno jedro

NEPOZABNI BOŽIČ JAKOBA ALJAŽA
5. 12., 12. 12., 19. 12. 2021 in 2. 1. 2022 | 16.00

www.visit-trzic.com

SVETI LENART

Vas s sedmimi studenci

Sveti Lenart pri sedmih studencih/St. Leonhard bei Siebenbruen je dobil ime po bistrim vodnih izviroh pod bližnjim hribom. Poznan pa je tudi po trojezičnem otroškem vrtcu.

Jože Košnjek

Kadarkoli sem se v preteklih letih iz Gorenjske čez Koroško sedlo peljal na koroško stran, sem bil ob vznožju pred priključkom na deželno cesto proti Podklostru ali Beljaku pozoren na krajevno tablo z imenom, da je v bližini vas s sedmimi studenci. Leta 2013 sem bil prvič v tej vasi. Takrat so se spomnili 60. obletnice smrti duhovnika in slovenskega narodnobudiljskega delavca Janez Starca. Potem v Svetem Lenartu nisem bil do konca oktobra, ko sem zbiral podatke za ta članek. Pri tem mi je veliko pomagal dolgoletni lenarški župnik Peter Olip, rojen v Selah, ki soupravlja tudi župnijo Brnca/Fuernitz. Hvala za gostoljubje in pomoč, gospod Peter!

Zdravilna moč lenarške vode

Pod hribom, nekaj minut od vasi, stoji na samem poznogotska cerkvena stavba z začetka 15. stoletja z nekaterimi omanskimi elementi. Uradno ime še vedno tudi romarske cerkve je Marija pri sedmih studencih, domačini in tudi župnik Peter Olip pa ji rečejo kar Naša gospa. Poseben dragocen je kip na prestolu sedeče Matere božje iz časa gradnje. V ta čas sodi tudi slika Krištofa na zunanji strani cerkvenega zidu.

Posebnost kraja so vodni izviri, po katerih ima kraj z okrog 1800 dušami, kot pove župnik Peter, tudi ime. Izvir je sedem. Pri treh so vaščani uredili vodna zajetja,

Peter Olip je že trideset let župnik v Svetem Lenartu pri sedmih studencih in v Brnci. / Foto: Jože Košnjek

pri Mežnarjevi hiši v bližini so tudi trije, eden pa je ob cerkvi. K njemu prihajajo številni domačini in okoličani po vodo s steklenicami različnih velikosti, pa tudi z večjimi posodami. Sliši se, da jo nekateri ilegalno tržijo, saj ima zdravilno moč... Nekaj pa res mora biti v tej vodi, saj naj bi že Kelti ob izviroh gradili kopeli, po drugi svetovni vojni pa so Angleži, ki so nadzorovali ta del Koroške in so imeli svoje poveljstvo v Beljaku, sem hodili po vodo. Bila je zdrava in tudi ni bilo bojzani, da bi bila zastrupljena. Cerkvica je romarska. Župnik Peter Olip je povedal, da sta dosedanja cerkovnika vsak dan odprla cerkev, da so šli ljudje, ki so šli mimo nje ali so prišli po vodo k bližnjemu izviru, lahko vanjo. Lenartova cerkev v vasi pa je mlajša, stara okrog 250 let.

Dvojezično v cerkvi in v javnosti

Fara Sveti Lenart pri sedmih studencih je dvojezična. Dve tretjini faranov je nemško, tretjina pa slovensko govorečih. Še posebej slovenska pesem pa leže na dušo obojim.

»Za ohranjanje dvojezičnosti si je treba prizadevati,« pravi župnik Peter. Spomini na prihod v župnijo pred tridesetimi leti ni prijeten. Moj predhodnik Čebulj, ki je bil tukajšnji župnik štirideset let, jo je vzdrževal, kolikor je le mogel. Po njegovi smrti so si nasprotniki slovenščine oddahnili, saj naj bi končno le prišel čas miru pred tem jezikom. Slovenščina je, tudi zaradi nerazumevanja razmer na Koroškem pri župniku iz Slovenije, ki je za krajši čas prišel v faro, izginjala iz cerkve in

slovensko govoreči župljani so prosili celovškega škofa Egona Capellarija, naj zaščiti slovensko govoreče vernike in pošlje dvojezičnega duhovnika. Odločil se je zame. Dan pred mojim prihodom je več sto ljudi pred cerkvijo vpilo in protestiralo proti prihodu novega slovensko govorečega župnika. Škof je poslal tisti dan v župnijo svojega dekana. Policija ga je morala zaščititi, da ga množica ne bi pretepla. Noč pred prihodom v Sveti Lenart sem prespal pri bratu Stanku, duhovniku v sosednji župniji. Naslednje jutro sem imel v novi župniji prvo mašo. Prišlo je dvanajst vernikov. Vztrajal sem pri dvojezičnosti, čeprav so mi grozili in mi na avtomobilu prerezali gume. Razmere res niso bile primerne za človeka s slabimi živci. Ker sem bil in sem še prepričan, da lepa beseda lepo mesto najde, sem nasprotnike dvojezičnosti prepričeval, da je to že dolgo nekaj običajnega v župniji in da bi njihovo nasprotovanje lahko vrglo slabo luč nanje, da nad duhovnikom izvajajo pritisk. Pet, šest let je trajalo, da so se razmere umirile. Pri pogrebih se kdaj še zgodi, da želi kdo samo nemški obred, vendar mu pojasnim, da se spodobi vsaj slovenski pozdrav.«

Pobudnik trojezičnega vrtca

Posebnost Lenarta pri sedmih studencih je trojezični vrtec, kar ni nič posebnega glede na lego kraja ob tromeji. V dobre pol ure vožnje

si pod Julijci v Sloveniji ali pod Višarjami v Kanalski dolini v Italiji, po uri vožnjo pa ob vznožju Grossglocknerja oziroma Velikega Kleka. Na tem območju je stičišče treh jezikov, treh velikih narodov in kultur: slovanske oziroma slovenske, romanske in germanske.

»Ko je občina predlagala, da bi občina in fara skupaj zgradili otroški vrtec, sem predlagal, da bi bil glede na lego kraja trojezičen, saj sem vedel, da bi bil predlog za dvojezičnega težko sprejet. Mnogim moj predlog ni bil všeč in so proti takemu vrtcu celo zbirali podpise. Na ključnem sestanku s starši – pred njim sem

in v njegovem okviru organiziramo tudi jezikovne tečaje za starejše. Hvala bogu, rečem danes, da sem bil trden in da si nisem pustil upogniti hrbta,« je o pomembnem trenutku svojega življenja povedal Peter Olip.

Trdna vez z rodnimi Selami

Peter Olip se je rodil v veliki zavedni slovenski družini v Selah. Premalo ljudi ve, da je oče Janko skupaj z duhovnikom Jankom Mikulo iz Loč napisal besedilo za pesem Rož, Podjuna, Zila, ki jo je uglasbil Pavle Kernjak. Poleg Petra sta duhovnika še dva brata: Stanko, ki je Petrov sosed v župniji Loče in

Peter Olip je župnik v Svetem Lenartu pri sedmih studencih in upravitelj župnije Brnca, v katerih je skupaj več kot tri tisoč duš. Obe župniji imata veliko podružničnih cerkva. Samo lenarška jih ima devet. Da opravi žegnanja v vseh podružnicah, sta potrebna najmanj dva meseca.

prosil Jezusa, naj mi pomaga pri izbiri pravih besed – sem, tudi s pomočjo župana, uspel. Starše sva prepričevala, da zagotavlja večjezičnost lepšo prihodnost njihovim otrokom, več možnosti za šolanje in zaposlitev. Trojezični vrtec z imenom Triangel tako uspešno deluje že od leta 2010 dalje

Šteben, in Ivan, ki je dekan v Pliberku. Družina je zelo povezana in skoraj ne mine nedelja, da Peter in Stanko ne bi obiskala rojstne vasi pod Košuto. Oba sta dejavna pri sodelovanju s slovenskimi oziroma gorenjskimi duhovniki, tako poleti kot pozimi na tradicionalnih smučarskih tekmovanjih.

Romarska Marijina cerkev, okrog katere je sedem studencev

Eden od sedmih studencev; k njemu hodijo po vodo od blizu in daleč.

MAČE

Hube in kajže rojstne vasi

Upokojeni sodnik, nekdanji kmet, kulturni in nogometni navdušenec dr. Thomas (Tomi) Partl je svojo rodno vas Mače v Rožu obdaroval z najlepšim darilom: s knjigo o zgodovini in sedanosti mačenskih hub in kajž.

Jože Košnjek

Dvorana kulturne hiše v Bistrici v Rožu je bila konec septembra polna kot malokdaj. Od oktobra leta 2009 naprej upokojeni dolgoletni sodnik okrajnega sodišča v Borovljah, dolga leta pa tudi kmet, sicer pa kulturni in pevski navdušenec, človek širokih obzorij, ki ima spoštljiv odnos do vsakogar, dr. Thomas (Tomi) Partl je predstavil knjigo *Na Mačah smo doma/In Matschach sind wir zu Hause* s pripisom *Zgodovina mačenskih hub in kajž*. Knjigo je pod uredniškim očesom Hanzija Filipiča izdala Mohorjeva založba iz Celovca in je s svojimi 472 stranmi čudovito darilo svoji vasi in še posebej Partlovemu oziroma Oštinovemu rodu, ki

gospodari na posestvu, ki je bilo prvič omenjeno 1555 in je leta 1616 prešlo v last Urbana Baertla (Partla). Partli gospodarijo na posestvu še danes. Hišno ime Oština pa je zagotovo nastalo v 17. stoletju, ko je na domačiji med letoma 1638 in 1695 gospodaril Avguština, ki je z leti postal Oština. Izdaja in predstavitev knjige je bil prvovrsten dogodek ne la za Mače – ime je nastalo iz osebnega imena Mak –, ampak za vso občino Bistrica v Rožu in tudi širše.

Vrnitev h koreninam vasi

Ideja za pisanje knjige sega v leto 1986, ko je bil Tomi Partl že gospodar na Oštini domačiji in sta njegova starša Toman in Fani prejela posebno listino Kororške kmetijske zbornice in

Deželnega arhiva, iz katere je razvidno, da družina Partl kmetuje pri Oštini neprekinjeno nad 400 let.

»Lahko si predstavljate, da sem bil ob slavlju kot mladi Oština zelo ponosen na svoje starše in na njihove prednike. Zaradi tega ni čudno, da je od tega dne naprej v meni rasla želja po temeljitem ukvarjanju z zgodovino Oštine hiše in seveda tudi z zgodovino drugih kmečkih hiš moje rojstne vasi Mače. Žal takrat zaradi poklicne obremenitve na sodišču v Borovljah, kmetovanja na Oštini hubi in zaradi različnih funkcij v nogometu to ni bilo mogoče. Ko sem se v začetku oktobra leta 2009 upokojil, sem imel za to zanimivo delo več časa. Hvala bogu, da je moj oče Toman v hišni omari shranil veliko dokumentov o naši domačiji in tudi o vasi Mače. Moje zanimanje za raziskovanje se je še povečalo, ker so v naši in v sosednjih vaseh tudi Partli. Tako sem se odločil tudi za raziskovanje zgodovine vseh 18 kmetij, tako imenovanih hub in kajž, v vasi in njihovih lastnikov. Nekatere od njih, na primer pri Permožu in Andrejcu, so prav tako zelo stare,« je povedal dr. Partl. »Gradivo za knjigo sem zbiral v arhivu naše svežnje fare, zanimivo pa je bilo delo v Kororškem deželnem arhivu in v arhivu Krške škofije, ker tam hranijo pomembne dokumente.«

Spoštovanje obeh jezikov

Knjiga je napisana dvojezično: v nemščini in slovenščini. Dr. Partl je želel, da njeno vsebino razume čim več ljudi. »Tako sem se odločil zaradi spoštovanja obeh jezikov. S tem želim tudi prispevati k dobremu sožitju s svojimi sosedi, sorodniki in sploh z vsemi, ki bodo predstavljali ta družinski dokument, ne glede na to, kateri jezik govorijo v vsakdanjem življenju. Ko sem jaz odraščal, sta na Mačah samo dva govorila nemško: moški je bil s Štajerske, ona pa iz Nemčije. Nemščino sem slišal samo takrat, če je prišel na obisk kdo iz Celovca. Ko smo šli v ljudsko šolo, smo komaj znali nemško. Sedaj je obratno. Slovenščino obvlada še četrtnina vaščanov. Tudi del mojih sorodnikov ne zna več slovenščine. Zato se mi ni zdelo smiselno pisati knjige, ki je del ljudi ne

Foto: Jože Košnjek

Dr. Tomi Partl z ženo Dragi in vnukom Petrom, tudi navdušenim nogometašem

bo razumel,« pove avtor. »Da sem ravnal prav, kaže tudi izjemno zanimanje za knjigo. Ko sva z bistriško županjo Feinigovo načrtovala predstavitev knjige, sva računala, da se je bo v najboljšem primeru udeležilo največ 60 ljudi. Prišlo pa jih je še enkrat več. Ustela se je tudi Mohorjeva. Računala je, da bo na predstavitvi za prodajo dovolj 40 izvodov. Na zalogi

številne novosti, k šolanju pa je spodbujal tudi otroke. Thomas oziroma Tomi je po študiju prava postal leta 1980 predstojnik okrajnega sodišča v Borovljah in opravljal to delo do upokojitve leta 2009. »Bil sem prvi resnično dvojezični sodnik v Borovljah. Tudi moj predhodnik je znal oba jezika, vendar slovenščine v javnosti ni uporabljal. Vselej si je pomagal s tolma-

očeta Michaela vprašal za dovoljenje za poroko, je ta pristal pod pogojem, da bo prevzel vodenje nogometnega kluba v Šentjanžu! Januarja leta 1972 sta se z Dragi, ki je bila po rojstvu leta 1946 zaradi prepovedi uporabe slovenskih imen vpisana kot Karolina, poročila. Imata dva otroka: Natašo in Tomija, ki sedaj kot tretji Tomi po vrsti gospodarita na Oštini domačiji.

»S predsednikom Evropske nogometne zveze Aleksandrom Čeferinom se večkrat srečava in se dobro pozna. On ima pomemben položaj v Evropi, čeprav je iz majhne države z manj vpliva v nogometu. Dela zelo dobro. Njegova izvolitev je bila za marsikoga presenečenje.« (dr. Tomi Partl o Aleksandru Čeferinu)

Naslovnica knjige *Na Mačah smo doma – Zgodovina mačenskih hub in kajž/In Matschach sind wir zu Hause – Geschichte der Matschacher Huben und Keuschen*

»Hube in kajže so imena za zemljiške posesti. Huba obsega od 20 do 50 hektarov površine, kajža pa je posest, veliko od 5 do 10 hektarov. Kajže so torej manjše, hube pa večje kmetije. Sicer pa so Mače nad Svečami z Mačinskim vrhom, Kozjakom, Vrtačo in Stolom v ozadju najbolj kmečka vas v občini Bistrica v Rožu.« (dr. Tomi Partl o svoji vasi)

jih je imela 50. Dvajset smo jih šli na hitro iskat domov. Še danes sprašujejo mene, ženo ali sina, ali imamo na zalogi še kakšno knjigo.«

Po slovensko na sodišču

Dr. Partl se je kot otrok rad učil, njega, brata in sestro pa je za uk navduševal tudi oče Toman (1905–1999), ki je imel za seboj zanimivo življenjsko zgodbo. Končal je strojno šolo in je šel za kruhom v Kanado. Tam ga je presenetilo sporočilo od doma, da ga je oče Peter v oporoki določil za naslednika, za katerega je bil prvotno predviden brat. Toman se je vrnil domov, prevzel kmetijo in uvedel v kmetovanje

čem. Jaz tega nisem hotel in sem prevajal sam. Vse stranke in odvetniki so sprejeli moje ravnanje in mi zaupali. Pred prihodom v Borovlje sem bil sodnik v Železni Kapli in tam sem ravnal enako.«

Ljubezen in nogomet

Nogomet je od otroštva naprej velika Tomijeva ljubezen. Pravi, da so v gimnaziji na Plešivcu noč in dan igrali nogomet. Po gimnaziji ga je bratranec povabil v šentjanski klub. Očitno, se spominja dr. Partl, sem igral tako dobro, da me je opazila moja žena Dragi (Karolina) Gabrijel iz znane Gabrijelove družine iz Šentjanža. Vnela se je ljubezen. Ko je mladi nogometaš Tomi Draginega

Dr. Tomija Partla so opazili v koroški nogometni zvezi. Najprej je bil odgovoren za finance, nato pa je bil osem let njen predsednik. Ko so v Evropski nogometni zvezi UEFA po razpadu velikih socialističnih vzhodnih držav in po ustanovitvi nogometnih zvez v teh državah iskali ljudi, ki so znali enega od slovanskih jezikov, so Avstrijci predlagali dr. Partla. Zaradi pravnega znanja je bil izbran v disciplinsko komisijo zveze in to nalogo opravlja še danes. Kot uglednega člana vodstva UEFA ga vabijo na najpomembnejše tekme evropskih prvenstev, doma pa si najraje ogleda tekme koroške lige, še posebej Slovenskega atletskega kluba SAK iz Celovca.

DOMAČA OBRT

Gorjansko zvončarstvo še živi

Večstoletno tradicijo izdelovanja zvoncev v Gorjah in v okolici nadaljuje Anton Poklukar s Šobrlove domačije na Poljšici pri Gorjah, ki v okviru domače obrti poleg kravjih zvoncev izdeluje tudi zvonce za turistične spominke in živinorejske nagrade, za kurente, škoromate, oteповce, parkeljne ...

Cveto Zaplotnik

Izdelovanje zvoncev ima v Gorjah in okolici dolgo tradicijo, danes jo kot edini nadaljuje 65-letni Anton Poklukar, ki dobro pozna tudi zgodovino zvončarstva na Gorjanskem. Kot pravi, se je zvončarstvo na tem območju razvilo iz potreb. Pretežni del prebivalstva se je ukvarjal z živinorejo in planšarstvom, zvonci, obešeni okrog vratu krav, so bili pastirjem v veliko pomoč pri planinski paši, po ljudskem izročilu pa naj bi njihov zven odganjal tudi kače. Ko je pastir zaslišal glas zvoncev, je dobro vedel, kje so krave in katere so njegove. »K nastanku in razvoju zvončarstva je pomembno prispeval tudi razvoj fužinarstva na jeseniškem in bohinjskem območju, od koder so dobivali osnovni material za izdelovanje zvoncev, to je železo. Največ so ga verjetno dobivali iz fužin v Radovni,« pravi Anton in dodaja, da so v bližnjih gozdovih dobivali les za kuhanje oglja, v domači zemlji pa tudi odlično ilovico, brez katere nekdaj ni bilo možno izdelovati zvoncev.

Nekdaj osem zvončarskih delavnic

Zvončarstvo na Gorjanskem ni bilo nikoli samostojna obrt, ampak vedno kot dopolnilna dejavnost in kot dodatni postranski zaslužek kmetov, malih posestnikov in kajzarjev. Po ustnem izročilu so na Gorjanskem začeli to obrt že 1752. leta na Višelnici, pri Jakobu Janu, po domače pri Rebrovcu, leta 1820 tudi pri Poglajenu na

Anton Poklukar s hišnim zvoncem v roki

Višelnici. V času največjega razmaha zvončarstva naj bi bilo na Višelnici, v Mevkušu in v Podhomu osem zvončarskih delavnic, od ka-

Štajerskem in Tirolskem in jih prodajali tudi na sejmiših v Celovcu, Ljubljani in v Solunu, kjer sta Poglajenova zvonca dobila tudi zlato me-

dvoje oblik – kranjske in tirolske. »Kranjski zvonec je prepoznaven po zmernejšem vampu, večji odprtini, zlasti pa po zobcih na oglih, medtem ko ima tirolski zvonec bolj izbočen vamp ter zaradi tega tudi ožjo odprtino,« pravi Anton, pove, da zvonci sestavljajo trije deli – plašč, kombelj in kampa, in pojasni tudi ves postopek izdelovanja zvoncev. Po tem, ko pločevino razrežejo na ploščice, jo na posebnem nakovalu stisnejo v obliko zvonca in zakujejo z zakovicami, sledi najzahtevnejši del, to je medeninjenje ali »votanje«, kot temu pravijo zvončarji. Zvonce poravnajo na plast ilovice, po kateri posujejo opilke medenine. Manjše zvonce dajo v večje in mednje koščke smrekovega lubja, da se pri oblikovanju ne sprimejo, nato jih zamažejo z ilovico v zavitek, rečejo mu pušelj, ki ga posušijo in položijo na ogenj, kjer med obračanjem medenina obliva zvonca. Ko postopek medeninjenja končajo, sledi še zadnja faza, to je obešanje betice na notranjo »kampo«.

Šobrlovi zvonci so izdelek slovenske domače obrti, za katerega so pridobili certifikat Obrtno-podjetniške zbornice Slovenije.

terih so kar štiri pripadale lastnikom z rodbinskim imenom Jan. Danes se nihče od njih ne ukvarja več z zvončarstvom.

Zvonce prodajali na kilogram

Z gorjanskimi zvonci je nekdaj dobro cvetela tudi trgovina. Največ zvoncev so prodali v okoliških krajih, a viri navajajo, da so jih za časa Avstro-Ogrske razpečavali po Kranjskem, Koroškem,

daljo, vredno petsto drahem. V predvojni Jugoslaviji so jih prodajali po vsej državi in jih tudi veliko izvažali – v Avstrijo, Italijo, Grčijo, Turčijo, Anglijo in Afriko. Zanimivo: cene niso določali »po komadu«, ampak glede na težo, po kilogramih.

Najzahtevnejše je medeninjenje

Gorjanski zvončarji so do 1890. leta izdelovali le eno obliko zvonca, potlej pa

primem vsak zvonec v roke, da je narejen in pripravljen za prodajo. Vsak je posebne oblike, vsak ima svoj zvok, ki je odvisen od medeninjenja. V ta postopek sem vložil veliko znanja in truda, zato naj ostane poslovna skrivnost. Po medeninjenju zvonce še 'postaram', da pride na njih poslikava bolj do izraza. Te

od dva do tri tisoč na leto, zdaj jih zaradi covid-19, ki je zavrl turistične tokove, bistveno manj, le še tretjino nekdanje količine. Kravjih zvoncev zaradi opuščanja paše naredi vse manj, še največ jih izdeluje za turistične spominke, sicer pa tudi za živinorejske nagrade pa za kurente, škoromate, oteпов-

Stari zvonci z gorjanskega območja

Zvonci, kakršne nosijo kurenti

Zvonci kot turistični spominke

ne delam sam, za to je treba imeti pravo roko,« pravi in doda, da med motivi za poslikave prevladujejo gorske rože – planike in encijani – ter motivi in napisi turističnih krajev.

Največ zvoncev za turistične spominke

Anton je verjetno eden redkih ali celo edini, ki v Sloveniji še izdeluje zvonce. V najboljših letih jih je naredil

ce, parkeljne ... Največji merijo dvajset centimetrov, najmanjši, kot turistični spominke, dva centimetra. »Izdelovanje zvoncev mi je v veselje, za dušo,« pravi Anton, ki že snuje nove načrte, ob tem pa zagotavlja, da bo poskrbel za nadaljevanje tradicije zvončarstva na Gorjanskem. »Zdaj, ko imamo orodje in so postopki znani, bi bilo škoda, če bi ta dejavnost zamrla.«

V delavnici – vsaj petnajstkrat prime zvonca v roke, da je narejen.